

ISSN: 2146-6017
Başlangıç: 2011
Yayın Aralığı: Yılda 2 Sayı
Yayıncı: Marmara Üniversitesi

Sayı: 18 Yıl: 2022

Editörler / Editor in Chief
Bora Aksu (Marmara Üniversitesi)
Yunus Serhat Bıçakçı (Marmara Üniversitesi)

Editör Yardımcısı / Assistant Editor
Güzide Firdevs Yılmaz (Marmara Üniversitesi)

Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayımlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles under responsibilities of the authors.
The contents in the articles can not be used without citation.

Taranan indeksler: Asos İndeks, Google Scholar

Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi (MARUSAD) © 2011
The Journal of Marmara Social Research (MARUSAD) © 2011

2022, No:18

MARUSAD 18. SAYI HAKEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat TUYSUZ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TAÇGIN

Prof. Dr. Mahmut DOĞAN

Öğr. Gör. Dr. Neval KONUK HALAÇOĞLU

Öğr. Gör. Şenol ALTUN

Dr. Öğr. Üyesi Erdal YILMAZ

Prof. Dr. Suphi ASLANOĞLU

Prof. Dr. Enver BOZDEMİR

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

	Makale Başlığı / Article Name	Sayfa / Page
1.	<i>NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK(HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i> <i>/Makale Türü: Araştırma</i> Melike SELÇUK ARPINAR	1-20
2.	<i>ISTANBUL'S METROPOLITAN GROWTH GOVERNANCE</i> /Makale Türü: <i>Araştırma</i> Yüksel DEMİRKAYA	21-36
3.	<i>MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK</i> /Makale Türü: <i>Derleme</i> Hanifi AYBOĞA	37-61
4.	<i>CHRISTOPHER DAWSON VE BATI'NIN OLUŞUMU: HIRİSTİYANLIK ÜZERİNDEN BİR OKUMA</i> /Makale Türü: <i>Kitap İncelemesi</i> Aybike ÇAĞLAR	62-79

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK(HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Melike SELÇUK ARPINAR¹

Özet

Ortoreksiya nervoza temel besin alımını engelleyecek düzeyde genel sağlık durumunu bozan ve işlevselliği etkileyecek derecede sağlıklı beslenme konusunda obsesif bir tutumla karakterize olan bir yeme bozukluğu hastalıktır. Hedonik tüketim haz ve zevk almaya aşırı düşkünlük davranışı doğrultusunda alışveriş yapmak, ekonomik etkinliğin, satın alma davranışının haz almanın en yüksek derecesine varacak şekilde yapılması olarak tanımlanmıştır. Araştırmada narsisistik kişilik envanteri, ortoreksiya nervoza ölçeği ve hedonik tüketim ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS istatistik programıyla değerlendirilmiştir. Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerini belirlemek için frekans ve yüzde analizleri, ölçeklerin incelenmesinde ortalama ve standart sapma yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcıların ölçek düzeylerini belirleyen boyutlar arasındaki ilişkiler için ise korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 184 kişinin 129'u kadın, 55'i erkek olarak dağılmaktadır. Katılanların "narsisistik kişilik" ortalaması 6,554 "hedonik tüketim" ortalaması 2,817 "ortoreksiya" ortalaması 37,500 araştırmaya katılanların narsisistik kişilik özellikleri, hedonik tüketim ve ortoreksiya özellikleri orta üzeri düzeyde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Narsistik Kişilik, Hedonik Tüketim, Ortoreksiya Nervoza

A RESEARCH ON THE EFFECT OF NARCISISTIC PERSONALITY FEATURES ON ORTHOREXIA NERVOSA AND HEDONIC CONSUMPTION

Abstract

Orthorexia nervosa is an eating disorder that is characterized by an obsessive attitude towards healthy eating, which impairs general health at a level that prevents basic nutrient intake and affects functionality. Hedonic consumption is defined as shopping in line with the behavior of excessive fondness for pleasure and pleasure, and economic efficiency, purchasing behavior to reach the highest level of pleasure. Narcissistic personality inventory, orthorexia nervosa scale and hedonic consumption scale were used in the research. The data were evaluated with the SPSS statistical program. Frequency and percentage analyzes were used to determine the descriptive characteristics of the participants, and mean and standard deviation methods were used to analyze the scales. Correlation and regression analyzes were used for the relationships between the dimensions determining the scale levels of the participants. As mothers, 184 people, 129 women and 55 men, are distributed in the study. "Narcissistic personality" 6,554 "hedonic personality" averages 2,817 average 37,500 targets narcissistic personality traits, hedonic effects, or are targeted on moderate.

Keywords: Narcissistic Personality, Hedonic Consumption, Orthorexia Nervosa

¹Melike Selçuk ARPINAR Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

Email: melikeselcuk@marmara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1895-4051

Gönderilme Tarihi: 17.06.2022

Kabul Tarihi: 22.07.2022

Yayın Tarihi: 30.12.2022

1. Giriş

1.1. Ortoreksiya Nervosa

Ortoreksiya nervosa; Dr. Steven Bratman tarafından 1997 yılında tanımlanan yeni bir yeme bozukluğudur. Temel besin gereksinimini engelleyecek düzeyde sıkı diyetlerle ve sağlıklı yiyecekler konusunda obsesif bir tutumla karakterize olan bir hastalıktır. Ortoreksiyalı hastaların anoreksiya ve bulimiyadan farkı yiyeceğin miktarı değil kalitesi ile ilgili endişe duymalarıdır (Park, Kim, Go, Jeon, Pyo, Kwon, 2011). Ortoreksiya, istemsizce alınan/alınma ihtimali olan sağlıksız gıdalar ile kademeli olarak artan şekilde duygusal rahatsızlık ve kendini cezalandırma davranışı ile belirli bir durumdur. Bu kademeli olarak artan huzursuzluk sağlıklı beslenme ile ilgili düşüncelerin günün her anında ana mesele olarak kişiyi meşgul etmesi hayatın birçok alanında ortaya çıkar, özsaygı, değer ve yaşamın anlamının birincil kaynağı haline gelir.

Besin seçimi esnasında alışverişlerde saatlerce paketleri incelemek, kanserojen, katkı maddeleri, hormon, boya, yemeklerin pişirileceği kaplardan kullanılan kaşık vs. kadar tüm mutfak ekipmanlarının ve tüm gıdaların aşırı şekilde incelenmesi, önemli olan tek unsurun sağlıklı beslenme ve sağlığa zarar vermeyen şekilde yaşama inancı, gıdaların emilim düzeyleri vb gibi birçok özelliklerine dair aşırı bilgi sahibi olma ihtiyacı, gıdalarla ilgili araştırma yapma ve bilinçlenmeye dair aşırı bir çaba gösterilmesi. Bu durum sosyal izolasyon, psikolojik ve hatta fiziksel problemlere neden olabilir. Sağlıklı beslenme arayışı sağlıksız bir davranış olabilir (Öztürk, Ayhan, 2017).

Sağlıklı beslenme çabası obsesyona dönmediği sürece ortoreksiya değildir. Sağlıklı beslenme diyetleri gıdaların insan hayatındaki bir takım temel gereksinimleriyle olan ilişkisini bozma sınırını aştığında ortoreksiyaya dönüşür. Sağlıklı beslenme ve ortoreksiya arasında keskin bir çizgi yoktur. Ancak sağlıklı beslenme alışkanlığı kişinin ruhsal veya fiziki sağlığını bozmaya başladığında, takıntı halini aldığı veya yalnızlaştırmaya başladığında kısacası sağlığı iyileştirme amacından çıktığında ortoreksiyaya dönmeye başlamıştır.

Henüz DSM tanı kriterlerinde yer almamasına rağmen, belirli renkte gıdaların alınması, sebzelerin çiğ olarak tüketilmesi, yapay olan her şeye karşı aşırı duyarlılık, aşırı doğal ve organik

NARSİSİTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

---

besin arayışı, aksi durumda ciddi ruhsal sıkıntı ve huzursuzluk, sosyal izolasyon gibi bir takım sağlıklı beslenme çabaları ortoreksiyanın patolojik bir saplantı olduğuna yönelik çalışmalar ve araştırmalar gittikçe artmakta ve bu patolojik durum literatürde obsesif kompulsif belirtilerle ilişkilendirilmektedir (Dunn, Bratman, 2016). Yapılan çalışmalara göre gerek klasik medyadaki sağlıklı beslenme ve zayıflamaya yönelik program ve bilgiler gerekse sosyal medyanın güzellik algısına yönelik baskısının ortoreksiya gelişmesinde önemli derecede etkileri vardır (Atik, Bircik, 2017).

2. Hedonik (Hazcı) Tüketim

TDK ya göre “hazcılık” (hedonizm) (Türkçe Sözlük, 2005); “*Hazza, fiziksel zevke hastalık derecesinde düşkünlük*” veya “*Ekonomik etkinliğin, hazzın en yüksek derecesine varacak biçimde geliştirilmesi öğretisi*” şeklinde de tanımlanabilir (<http://www.tdksozluk.com>)

Hedonizm hazı baz alan ahlak felsefesi akımlarından biridir. Mutluluk haz ve zevk esaslı bir kavramdır, yaşamın anlamı ve amacı zevkten ibarettir. Hayatta yapılabilecek en büyük iyilik ve doğruluk zevk almaktır. İnsanın kendine zevk veren şeyleri benimseyip acı veren şeylerden kaçınması ve psikolojik olarak tatmin olması ilkesine dayanan bu akımda hazzın ne olduğuyla ilgili ortak bir yaklaşım olmamakla beraber insana anlık olarak iyilik sağlayan ve acıdan uzak tutan iradenin asıl amacı olarak ifade edilebilir (Ocak, 2012).

Hedonizm 2 ye ayrılır. Birincisi hazzın yaşamın temel amacı olduğu görüşüne dayanan felsefik hedonizm, ikincisi ise temel olanın bireyin zevk ve haz duydukları için güdülenmesi görüşüne dayalı psikolojik hedonizmdir (Fettahlıoğlu, Yıldız, Birin, 2014). Arzu, istek ve ihtiyaç tüketime yol neden olan temel sebeplerdir. Geleneksel toplumlar tüketimi ihtiyaca dayalı bir gereksinim olarak yaşarken, günümüzde modern toplumlarda fiziki gereksinimden ziyade psikolojik ihtiyaca, arzu temelli hedonist bir tutuma dönüşmüştür. İhtiyaç, istek ve arzu farkları Russel tarafından şu şekilde belirtilmiştir.

Faydacı tüketimin zıddı olan hedonik tüketimde ürün ve hizmetin somut faydası değil zevk ve haz tatmini ön plandadır. Hedonik tüketimin kişiye kazanımı, alışveriş davranışıyla mevcut sorun ve sorumlulukların sıkıntı verici taraflarından uzaklaşma, aile ile yapılan sosyal aktivite ve yeni sosyal ilişkiler edinmek, mağaza gezerek bundan haz almak şeklinde ifade edilebilir (Özcan, 2007). Mevcut kültürde tüketerek mutlu olma davranışı insanları ve toplumları giderek daha narsisistik bir yapıya yönlendirmekte bu da doyumsuzluğa ve bir türlü tatmin edilemeyen isteklere neden olmaktadır (Dal, 2017).

3. Narsisizma

İlk olarak 1885 yılında Havelock Ellis'in kullanımıyla literatüre giren narsisizm, genel anlamda hayatının tüm an ve süreçlerinde istikrarlı bir şekilde kişinin kendini aşırı şekilde sevmesi, beğenmesi, ruhsal ve bedensel varlığına ilişkin aşırı bağlılık, üstünlük iddiası ve arzusu ile yaşamını ifade etmektedir (Tarkan,2016). Bireysel gelişim sürecinin bebeklik ve çocukluk döneminde ilgi, sevgi güven gibi bir takım temel gereksinimlerin karşılanamamasından kaynaklanan duygusal eksikliğin giderilmesi için ergenlik ve genç yetişkinlikten itibaren kişi birtakım arayışlar içine girmeye başlar. Gereksinim duyulan ihtiyacın zaman ve kişilerinin mevcut süreçte mümkün olmamasından dolayı gereksinim hedef ve boyut değiştirmeye başlar. Kişinin ilişkide olduğu herkesten bu sevgi, ilgi ve güven arayışına girmesi ve sürekli bu yönde çaba göstermeye başlaması bencilce, kibirli ve grandiyöz olarak algılanmaya başlayacaktır (Altunoğlu, Kocakula, 2017).

Elbette ki narsisistik özellikler gösteren her insanın narsisistik kişilik bozukluğuna sahip olduğu söylenemez. Kişilik bozukluğu ve kişilik özelliği ayrımında en önemli unsur kişinin iç görüşünün yerinde olup olmadığıdır. Narsisistik benlik ise kişinin hayatında mutlu olmasını, başarı ve sahip olduklarından dolayı gurur duyması ve temel motivasyonunu sağlamakta, yanlışlarından dolayı ise utanç gibi olumsuz duyguları yaşamamasını sağlamaktadır. Patolojik olmayan narsizma kişi hayatındaki problemlerle baş etme mekanizması geliştirmekte, patolojik narsizmada ise kişi baş etmeye çalışmak yerine benliğini kalkan haline getirmektedir (Atay2009).

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Mental rahatsızlıkların tanı el kitabı (DSM-5) e göre: “Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğu¹Aşağıdakilerden beşi (ya da daha çoğu) ile belirli, erken erişkinlikte başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan, büyülenme (düşlemlerde ya da davranışlarda), beğenilme gereksinimi ve eşduyum yapamama ile giden yaygın bir örüntü: 1. Büyüklenir (örn. başarılarını ve yeteneklerini abartır; gösterdiği başarılarla oransız bir biçimde, üstün biri olarak görülme beklentisi içindedir). 2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da yüce bir sevgi düşlemleriyle uğraşır durur. 3. “Özel” ve eşi, benzeri bulunmaz biri olduğuna ve ancak özel ya da üstün diğer kişilerce (ya da kurumlarca) anlaşılabilceğine ve ancak onlarla ilişki kurması gerektiğine inanır. 4. Çok beğenilmek ister. 5. Hak ettiği duygusu içindedir (özellikle kayırılacak bir tedavi göreceğine ya da her ne istiyorsa yapılacağına ilişkin anlamsız beklentiler içinde olma). 6. Kendi çıkarı için başkalarını kullanır (kendi amaçlarına ulaşmak için başkalarından yararlanır). 7. Eşduyum yapamaz: Başkalarının duygularını ve gereksinmelerini anlamak istemez. 8. Sıklıkla başkalarını kıskanır ya da başkalarının kendisini kıskandığına inanır 9. Başkalarına saygısız davranır, kendini beğenmiş davranışlar ya da tutumlar sergiler.”

Kaynak: Köroğlu, E. (2013: 333). Dsm - 5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı HYB Yayıncılık

4. Araştırma

4.1. Verilerin İstatistiksel Analizi

Veriler SPSS 22.0 istatistik programıyla değerlendirilmiştir. Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerini belirlemek için frekans ve yüzde analizleri, ölçeklerin incelenmesinde ortalama ve standart sapma yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcıların ölçek düzeylerini belirleyen boyutlar arasındaki ilişkiler için ise korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

4.2. Narsisistik Kişilik Envanteri

Çalışmada, Raskin ve Terry'nin (1988) 40 maddelik Narsisistik Kişilik Envanteri'nin (NKE-40), Ames, Rose ve Anderson (2006) tarafından 16 maddeye indirgenmiş halininin, Güngör ve Selçuk, tarafından Türkçe'ye uyarlanmış versiyonu olan 16 maddelik Narsisistik Kişilik Envanteri kullanılmıştır. NKE-16 Narsisistik Kişilik Envanteri'ndeki 1; 3; 6; 8; 9; 11; 14; 16 numaralı maddelerdeki 1. satırdaki ifadeler ve 2; 4; 5; 7; 10; 12; 13; 15 numaralı maddelerde 2. satırdaki ifadeler narsisizmle tutarlı olan ifadeleri göstermektedir. Ölçekten alınan puanlar 0 ile 16 arasında değişmektedir.

4.3. Orto-15 Testi Değerlendirme

Bireylerin ortoreksiya düzeyini belirlemek amacıyla ORTO-15 ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 15 maddelik bir özdeğerlendirme ölçeğidir. Ölçekteki soruların cevaplarına 1 ile 4 puan verilmektedir, 1 puan ortorektik davranışı, 4 puan ortorektik olmayan davranışı göstermektedir, toplam puan en az 15, en fazla 60 dır. Puanlama sisteminden anlaşıldığı üzere yüksek puan normal, düşük puan ortorektik davranışları belirtir.

4.4. Hedonik Tüketim Ölçeği

Hedonik Tüketim ölçeği: Tüketicilerin hedonik tüketime olan eğilimlerini belirlemek amacıyla Hedonik tüketim ölçeği: 21 sorudan oluşan ve 5'li Likert olarak sunulan ölçek 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum' u ifade etmektedir.

5. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılanların tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgular aşağıda yer almaktadır.

NARSİSİTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Tablo 1. Katılanların Tamamlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	129	70,1
Erkek	55	29,9
Yaş		
18-24	75	40,8
25-29	45	24,5
30-34	35	19,0
35 Ve Üzeri	29	15,8
Eğitim Düzeyi		
Lise	8	4,3

Üniversite	104	56,5
Lisansüstü	72	39,1
Medeni Durum		
Bekar	130	70,7
Evli	54	29,3
Meslek		
Serbest Meslek	13	7,1
Memur	57	31,0
Emekli	2	1,1
İşsiz	16	8,7
Ev Hanımı	6	3,3

NARSİSİTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Öğrenci	72	39,1
İş Sahibi	18	9,8
Gelir		
10000 Tl Ve Altı	55	29,9
10000-20000	29	15,8
20000-30000	25	13,6
30000 Tl Üzeri	75	40,8

- Katılanlar cinsiyete göre 129'u (%70,1) kadın, 55'i (%29,9) erkek olarak dağılmaktadır.
- Katılanlar yaşa göre 75'i (%40,8) 18-24, 45'i (%24,5) 25-29, 35'i (%19,0) 30-34, 29'u (%15,8) 35 ve üzeri olarak dağılmaktadır.
- Katılanlar eğitim düzeyine göre 8'i (%4,3) lise, 104'ü (%56,5) üniversite, 72'si (%39,1) lisansüstü olarak dağılmaktadır.

•

- Katılanlar medeni duruma göre 130'u (%70,7) bekar, 54'ü (%29,3) evli olarak dağılmaktadır.
- Katılanlar mesleğe göre 13'ü (%7,1) serbest meslek, 57'si (%31,0) memur, 2'si (%1,1) emekli, 16'sı (%8,7) işsiz, 6'sı (%3,3) ev hanımı, 72'si (%39,1) öğrenci, 18'i (%9,8) iş sahibi olarak dağılmaktadır.
- Katılanlar gelire göre 55'i (%29,9) 10000 tl ve altı, 29'u (%15,8) 10000-20000, 25'i (%13,6) 20000-30000, 75'i (%40,8) 30000 tl üzeri olarak dağılmaktadır.

Tablo 2. Narsisistik Kişilik, Hazcı Alışveriş ve Ortoreksiya Puan Ortalamaları

	N	Ort	Ss	Min.	Maks.	Kurtosis	Skewness	Alpha
Narsisistik Kişilik	184	6,554	2,422	2,000	13,000	0,000	0,000	0,000
Hazcı Alışveriş Toplam	184	2,817	0,819	1,000	4,680	0,000	0,000	0,000
Macera İçin Alışveriş	184	2,670	1,045	1,000	5,000	0,000	0,000	0,000
Fikir Edinmek İçin Alışveriş	184	3,250	1,039	1,000	5,000	0,000	0,000	0,000
Başkalarını Mutlu Etmek İçin Alışveriş	184	3,147	1,018	1,000	5,000	0,000	0,000	0,000
Sosyal Amaçlı Alışveriş	184	2,535	1,022	1,000	5,000	0,000	0,000	0,000
Fırsatları Yakalamak İçin Alışveriş	184	2,609	1,054	1,000	5,000	0,000	0,000	0,000
Ortoreksiya	184	37,500	6,503	24,000	56,000	0,000	0,000	0,000

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Katılanların “narsisistik kişilik” ortalaması $6,554 \pm 2,422$ (Min=2; Maks=13), “hazcı alışveriş toplam” ortalaması $2,817 \pm 0,819$ (Min=1; Maks=4.68), “macera için alışveriş” ortalaması $2,670 \pm 1,045$ (Min=1; Maks=5), “fikir edinmek için alışveriş” ortalaması $3,250 \pm 1,039$ (Min=1; Maks=5), “başkalarını mutlu etmek için alışveriş” ortalaması $3,147 \pm 1,018$ (Min=1; Maks=5), “sosyal amaçlı alışveriş” ortalaması $2,535 \pm 1,022$ (Min=1; Maks=5), “fırsatları yakalamak için alışveriş” ortalaması $2,609 \pm 1,054$ (Min=1; Maks=5), “ortoreksiya” ortalaması $37,500 \pm 6,503$ (Min=24; Maks=56), olarak saptanmıştır.

Tablo 3. Narsisistik Kişilik, Hazcı Alışveriş ve Ortoreksiya Puanları Arasında Korelasyon Analizi

		Narsisistik Kişilik	Hazcı Alışveriş Toplam	Macera İçin Alışveriş	Fikir Edinmek İçin Alışveriş	Başkalarını Mutlu Etmek İçin Alışveriş	Sosyal Amaçlı Alışveriş	Fırsatları Yakalamak İçin Alışveriş	Ortoreksiya
Narsisistik Kişilik	r	1,000							
	p	0,000							
Hazcı Alışveriş Toplam	r	0,557**	1,000						
	p	0,000	0,000						
Macera İçin Alışveriş	r	0,433**	0,810*	1,000					
	p	0,000	0,000	0,000					
Fikir Edinmek İçin Alışveriş	r	0,244**	0,683*	0,517*	1,000				
	p	0,001	0,000	0,000	0,000				

Başkalarını Mutlu Etmek İçin Alışveriş	r	0,325**	0,782*	0,537*	0,622**	1,000		
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000		
Sosyal Amaçlı Alışveriş	r	0,485**	0,825*	0,555*	0,349**	0,499**	1,000	
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	
Fırsatları Yakalamak İçin Alışveriş	r	0,648**	0,835*	0,618*	0,320**	0,500**	0,750*	1,000
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Ortoreksiya	r	-0,553**	-0,590*	-0,485*	-0,213**	-0,367**	-0,508*	-0,688**
	p	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000

*P<0,05; **P<0,01; Korelasyon Analizi

Narsisistik kişilik, hazcı alışveriş toplam, macera için alışveriş, fikir edinmek için alışveriş, başkalarını mutlu etmek için alışveriş, sosyal amaçlı alışveriş, fırsatları yakalamak için alışveriş, ortoreksiya, puanları arasında korelasyon analizleri incelendiğinde; Hazcı alışveriş toplam ile narsisistik kişilik arasında $r=0.557$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Macera için alışveriş ile narsisistik kişilik arasında $r=0.433$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Macera için alışveriş ile hazcı alışveriş toplam

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

---

arasında $r=0.81$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fikir edinmek için alışveriş ile narsisistik kişilik arasında $r=0.244$ pozitif ($p=0,001<0.05$), Fikir edinmek için alışveriş ile hazzcı alışveriş toplam arasında $r=0.683$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fikir edinmek için alışveriş ile macera için alışveriş arasında $r=0.517$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Başkalarını mutlu etmek için alışveriş ile narsisistik kişilik arasında $r=0.325$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Başkalarını mutlu etmek için alışveriş ile hazzcı alışveriş toplam arasında $r=0.782$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Başkalarını mutlu etmek için alışveriş ile macera için alışveriş arasında $r=0.537$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Başkalarını mutlu etmek için alışveriş ile fikir edinmek için alışveriş arasında $r=0.622$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Sosyal amaçlı alışveriş ile narsisistik kişilik arasında $r=0.485$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Sosyal amaçlı alışveriş ile hazzcı alışveriş toplam arasında $r=0.825$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Sosyal amaçlı alışveriş ile macera için alışveriş arasında $r=0.555$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Sosyal amaçlı alışveriş ile fikir edinmek için alışveriş arasında $r=0.349$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Sosyal amaçlı alışveriş ile başkalarını mutlu etmek için alışveriş arasında $r=0.499$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile narsisistik kişilik arasında $r=0.648$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile hazzcı alışveriş toplam arasında $r=0.835$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile macera için alışveriş arasında $r=0.618$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile fikir edinmek için alışveriş arasında $r=0.32$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile başkalarını mutlu etmek için alışveriş arasında $r=0.5$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Fırsatları yakalamak için alışveriş ile sosyal amaçlı alışveriş arasında $r=0.75$ pozitif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile narsisistik kişilik arasında $r=-0.553$ negatif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile hazzcı alışveriş toplam arasında $r=-0.59$ negatif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile macera için alışveriş arasında $r=-0.485$ negatif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile fikir edinmek için alışveriş arasında $r=-0.213$ negatif ($p=0,004<0.05$), Ortoreksiya ile başkalarını mutlu etmek için alışveriş arasında $r=-0.367$ negatif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile sosyal amaçlı alışveriş arasında $r=-0.508$ negatif ($p=0,000<0.05$), Ortoreksiya ile fırsatları yakalamak için alışveriş arasında $r=-0.688$ negatif ($p=0,000<0.05$), korelasyon bulunmuştur.

Tablo 4. Narsisistik Kişiliğin Hazcı Alışveriş ve Ortoreksiya Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Hazcı Alışveriş Toplam	Sabit	1,583	10,878	0,000	81,782	0,000	0,306
	Narsisistik Kişilik	0,188	9,043	0,000			
Macera İçin Alışveriş	Sabit	1,446	7,176	0,000	41,891	0,000	0,183
	Narsisistik Kişilik	0,187	6,472	0,000			
Fikir Edinmek İçin Alışveriş	Sabit	2,565	11,903	0,000	11,492	0,001	0,054
	Narsisistik Kişilik	0,105	3,390	0,001			
Başkalarını Mutlu Etmek İçin Alışveriş	Sabit	2,251	10,939	0,000	21,555	0,000	0,101
	Narsisistik Kişilik	0,137	4,643	0,000			
Sosyal Amaçlı Alışveriş	Sabit	1,194	6,248	0,000	55,985	0,000	0,231

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

	Narsisistik Kişilik	0,205	7,482	0,000			
Fırsatları Yakalamak İçin Alışveriş	Sabit	0,762	4,436	0,000	131,474	0,000	0,416
	Narsisistik Kişilik	0,282	11,466	0,000			
Ortoreksiya	Sabit	47,233	40,781	0,000	80,206	0,000	0,302
	Narsisistik Kişilik	-1,485	-8,956	0,000			

Narsisistik kişilik ile hazzı alışveriş toplam arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=81,782$; $p=0,000<0.05$). Hazzı alışveriş toplam düzeyindeki toplam değişim %30.6 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,306$). Narsisistik kişilik hazzı alışveriş toplam düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,188$).

Narsisistik kişilik ile macera için alışveriş arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=41,891$; $p=0,000<0.05$). Macera için alışveriş düzeyindeki toplam değişim %18.3 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,183$). Narsisistik kişilik macera için alışveriş düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,187$).

Narsisistik kişilik ile fikir edinmek için alışveriş arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=11,492$; $p=0,001<0.05$). Fikir edinmek için alışveriş düzeyindeki toplam değişim %5.4 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,054$). Narsisistik kişilik fikir edinmek için alışveriş düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,105$).

Narsisistik kişilik ile başkalarını mutlu etmek için alışveriş arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=21,555$; $p=0,000<0.05$). Başkalarını mutlu etmek için alışveriş düzeyindeki toplam değişim %10.1 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,101$). Narsisistik kişilik başkalarını mutlu etmek için alışveriş düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,137$).

Narsisistik kişilik ile sosyal amaçlı alışveriş arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=55,985$; $p=0,000<0.05$). Sosyal amaçlı alışveriş düzeyindeki toplam değişim %23.1 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,231$). Narsisistik kişilik sosyal amaçlı alışveriş düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,205$).

Narsisistik kişilik ile fırsatları yakalamak için alışveriş arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=131,474$; $p=0,000<0.05$). Fırsatları yakalamak için alışveriş düzeyindeki toplam değişim %41.6 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,416$). Narsisistik kişilik fırsatları yakalamak için alışveriş düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,282$).

Narsisistik kişilik ile ortoreksiya arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi anlamlı bulunmuştur ($F=80,206$; $p=0,000<0.05$). Ortoreksiya düzeyindeki toplam değişim %30.2 oranında narsisistik kişilik tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,302$). Narsisistik kişilik ortoreksiya düzeyini azaltmaktadır ($\beta=-1,485$).

6. Bulgular ve Sonuç

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Araştırmaya katılan 184 kişinin 129'u kadın, 55'i erkek olarak dağılmaktadır. Katılanların “narsisistik kişilik” ortalaması 6,554 “hedonik tüketim” ortalaması 2,817 “ortoreksiya” ortalaması 37,500 araştırmaya katılanların narsisistik kişilik özellikleri, hedonik tüketim ve ortoreksiya özellikleri orta üzeri düzeyde bulunmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre yapılan analizde narsisistik kişilik özelliklerinin hedonik tüketim düzeyini arttırdığı görülmüştür. Narsisistik kişilik özellikleri hedonik tüketim alt faktörlerinden fikir edinmek ve macera için alışveriş düzeyini arttırmaktadır. Benzer bir çalışma Narsisizm Bağlamında Lüks Tüketim Ülker, Y. Tarafından 2021 yılında üniversite öğrencilerine uygulanmış ve bu çalışmaya benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Narsisistik kişilik özellikleri olan bireylerde hedonik tüketim ölçeğinin alt faktörleri olan başkalarını mutlu etmek, sosyal amaçlı alışveriş, fırsatları yakalamak için alışveriş düzeylerinde artış olduğu gözlenmiştir.

Bu çalışmada narsisistik kişilik özellikleri ile ortoreksiya arasında negatif anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsisistik kişilik özelliklerinin ortoreksiya düzeyini azalttığı görülmüştür. Ayrıca hedonik tüketim ve ortoreksiya arasında da negatif anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre ortorektik bireylerde hedonik tüketim azalmıştır. Benzer bir çalışma Kör, 2019 tarafından yapılmış ve bu çalışmadan farklı bir sonuç elde edilmiş narsisistik kişilik özelliklerinin ortorektik yeme bozukluğuyla pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Kaynakça

Altunoğlu, E. A., & Kocakula, Ö. (2017). Narsistik Kişilik Özelliklerinin Karar Süreçlerine Etkisi. *İstanbul Journal of Social Sciences*, 18.

Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal Ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (Dsm-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, Çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014.

Ames, D.R., Rose, P., ve Anderson, C.P. (2006), The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40(4), 440-450.

Arusoğlu G, Sağlıklı Beslenme Takıntısı (Ortoreksiya) Belirtilerinin İncelenmesi, Orto-15 Ölçeğinin Uyarlanması. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006 (Danışman: Prof. Dr. Gülden Pekcan)

Atik, A., & Biricik, Z. Sağlıklı Beslenme Takıntısı (Ortoreksiya) Kapsamında Televizyon Sağlık Programlarının Format Yapılarının İncelenmesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (13), 87-102.

AYDIN, A. G. D. S. (2010). Hedonik alışverişin cinsiyet, gelir ve yerleşim büyüklüğüne göre farklılaşması üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3).

Dal, N . (2017). Tüketim Toplumu Ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 1-21. Doi: 10.20875/Makusobed.311006

Dunn, T. M., & Bratman, S. (2016). On orthorexia nervosa: A review of the literature and proposed diagnostic criteria. *Eating behaviors*, 21,11 17.

Furth EF, Varga M, Szabo SD, Thege BK, Tury F, (2014) When Eating Healthy is not Healthy: Orthorexia Nervosa and Its Measurement with the ORTO-15 in Hungary. *BMC Psychiatry* 2014:14-59.

Güngör, Nil Demet ve Selçuk, Fatma Ülkü. 2015. Narsistik Kişilik Envanteri (NKE-16): Türkçe Uyarlaması. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma ve Eğitim Laboratuvarı (SAEL), Yayınlanmamış Tartışma Metni, sael.atilim.edu.tr.

NARSİSİSTİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ORTOREKSİYA NERVOZA VE HEDONİK (HAZCI) TÜKETİME ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

- Kör, C. S. Üniversite eğitimi gören kız öğrencilerde yeme tutumlarının, beden algısı ve narsisistik kişilik özelliği ile ilişkisi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü) 2019.
- Köroğlu, E. (2013) (Çeviri). Dsm - 5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, HYB Yayıncılık
- Moroze R.M., Dunn, T. M., Holland, J. C., Yager, J., & Weintraub, P. (2015). Microthinking about micronutrients: a case of transition from obsessions about healthy eating to near-fatal “orthorexia nervosa” and proposed diagnostic criteria. *Psychosomatics*, 56(4), 397-403.
- Öztürk, A. G. M. E., & Ayhan, N. Y. Üniversite Öğrencilerinde Ortoreksiya Görülme Durumu Ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları İle İlişkisi.
- Ülker, Y. (2021). Narsisizm Bağlamında Lüks Tüketim . Alanya Akademik Bakış , 5 (2) , 1015-1030 . DOI: 10.29023/alanyaakademik.829565. <http://www.orthorexia.com/>
- Park, S. W., Kim, J. Y., Go, G. J., Jeon, E. S., Pyo, H. J., & Kwon, Y. J. (2011). Orthorexia Nervosa with Hyponatremia, Subcutaneous Emphysema, Pneumomediastinum, Pneumothorax, and Pancytopenia. *Electrolytes & Blood Pressure : E & BP*, 9(1), 32–37. <http://doi.org/10.5049/EBP.2011.9.1.32>.
- Raskin, R., ve Terry, H. (1988), A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 890-902.
- Tarkan, OĞUZ. (2016). Çağdaş Narkisisos’lar: Facebook Kullanım Alışkanlıkları Ve Narsisizm. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9(2), 51-68.

Turner, P. G., & Lefevre, C. E. (2017). Instagram use is linked to increased symptoms of orthorexia nervosa. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 22(2), 277-284.

İSTANBUL'S METROPOLITAN GROWTH GOVERNANCE

Yüksel DEMİRKAYA¹

Abstract

This article examines Istanbul's metropolitan development in the light of current economic and administrative policies in theoretical perspective. Turkey started to work initially, with the intention of restructuring in response to the economic crisis, but over time, under the guidance of the private sector, the policies created resulted in political favouritism. The re-allocation of resources and changes in macro-economic policies in line with the preferences of the political government of the time was born out of the conservative bourgeois class. In summary the effect of neo-liberalism, the private sector became an important stakeholder in Turkey, and has been quite effective in the general economic policy formulation and direction.

Keywords: İstanbul, Metropolitan Governance, Governance, İstanbul

İSTANBUL METROPOL YÖNETİMİ

Özet

Bu makale, İstanbul'un metropoliten gelişimini güncel ekonomik ve idari politikalar ışığında teorik perspektifte incelemektedir. Türkiye, ekonomik kriz karşısında yeniden yapılanma niyetiyle ilk etapta çalışmalara başlamış, ancak zamanla özel sektörün öncülüğünde oluşturulan politikalar siyasi kayırmacılıkla sonuçlanmıştır. Kaynakların yeniden tahsisi ve makro-ekonomik politikalardaki değişiklikler dönemin siyasi iktidarının tercihleri doğrultusunda muhafazakâr burjuva sınıftan doğmuştur. Özetle neo-liberalizmin etkisiyle özel sektör Türkiye'de önemli bir paydaş haline gelmiş ve genel ekonomi politikasının oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde oldukça etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Metropol Yönetimi, Yönetim, İstanbul

---

¹ Prof.Dr.Yüksel DEMİRKAYA, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul, Türkiye
ePosta: ydemirkaya@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2683-8579

Reception date of the manuscript: 02.11.2022
Acceptance date of the manuscript: 22.12.2022
Publication date: 30.12.2022

1. Introduction

This article examines Istanbul's metropolitan development in the light of current economic and administrative policies in theoretical perspective. Turkey started to work initially, with the intention of restructuring in response to the economic crisis, but over time, under the guidance of the private sector, the policies created resulted in political favoritism. The re-allocation of resources and changes in macro-economic policies in line with the preferences of the political government of the time was born out of the conservative bourgeois class. In summary the effect of neo-liberalism, the private sector became an important stakeholder in Turkey, and has been quite effective in the general economic policy formulation and direction.

During the early neo-liberal period a new trend emerged, the New Public Management Model promoted managerial and administrative structuring to enhance state effectiveness, efficiency, and principles of accountability. The new model recommended the shrinking of the central state's administrative capacity. So, the growth of the private sector through the privatization of economic production, encouraged the decentralization of central authority and power to local or regional authorities.

After strengthening the private sector, local governments became in interest area of big firms and big interest groups. Legal regulations in the field of local government paved the way for such relationships. For example, in many areas as a general principle, produce and provide direct public services, rather than focusing on the acquisition will allow it adopted in the private sector. The private sector's capacity to offer an alternative to local governments as service providers proved to be effective.

This why this article examines Istanbul's metropolitan development in light of current economic and administrative policies. In particular, it inquiries into the recent metropolitan development of Istanbul with a specific focus on the role that globalization and neo-liberal economic and administrative policies play. The globalization process and neo-liberal policies have put economic actors and interest groups at the forefront of metropolitan development. Authors like Scott et al. (2001) and Ohmae (2001), for example, have long argued about the fact that the world, in economic and management terms, has become a network of prosperous city-regions, with economic actors and interest groups as their drivers. In contrast to the development of their own countries, mega-cities are prospering – according to this view – because they create attractive infrastructure opportunities in order to be part of the global economy (Ohmae 2001: 33).

At the same time, central governments have been transformed in most democratic countries, in a tension between globalization trends and decentralization reforms. New administrative forms have been introduced and have become dominant under the influence of neoliberal policies, and in light of a relativization of the centrality of national states (Beauregard and Bounds 2000: 244; Scott et al. 2001: 20–21). Under different democratic neoliberal regimes of central government, local government management organizations and institutions in global cities have been radically transformed, from representative-democratic to “increasingly professionalized, marketized, entrepreneurial and managerial forms” (Ruppert 2000: 275). However, in the wake of researchers such as Jacobs (1992), Cochrane et al. (1996), Andrew and

Goldsmith (1998) and Eisinger (1998), Ruppert argues that neoliberal economic policies have also led to a new form of relationships between central governments and local governments in many countries – such as Australia, New Zealand, Britain, Canada and the USA – resulting in the process in particular in a political weakening of local governments (Ruppert 2000: 274–276). In fact, we can see that there are new actors in the process of delivering or presenting public services at the local level. Many analyses of central government-local government relations argue that there is a change underway from government to governance. In particular, there is a power transfer from municipalities to a number of fragmented agencies (business associations, chambers of commerce, large local companies, banks, universities, unions and many other types of civil society organizations) in terms of new forms of urban governance (Andrew and Goldsmith 1998).

These transformations have also affected understandings of public service delivery, for instance, in light of the New Public Management movement, of processes of decentralization and regionalization, and of practices of urban-regional governance based on the coordination of fragmented agencies active at the local level. The term governance is widely employed to describe these multifaceted types of social and economic coordination. Many different processes of governance today involve not just agencies of government but also civil society organizations, private-public partnerships, universities and so on (Scott et al. 2001: 21). Accordingly, we see a cooperative style of policymaking emerging in which local authorities must moderate or initiate instead of giving orders.

This article examines metropolitan development in Istanbul, seeking to determine the degree to which it conforms to the aforementioned phenomena and to related theoretical perspectives. In order to do so, the following research questions are explored:

- What do metropolitan development processes tell us about the relationships between the state and the economy in Istanbul?
- How do changes in public-private relationships affect the governance of metropolitan development in Istanbul?
- What are the outcomes of these processes for Istanbul's metropolitan development?

The article is structured as follows. We start our account by describing the position of Istanbul in the national and international context, first by highlighting its economic and functional role in the Turkish urban system, and then by outlining its political and administrative structure of state-local relationships. This is discussed as a result of the features taken by the neo-liberal turn in Turkish political economy since the 1980s. Against this background, we discuss the main features of governance in the Istanbul metropolitan region and introduce its main strategic lines of development as an expression of its features.

2. The Istanbul Metropolitan Region in The National and International Context

2.1. Features of Istanbul's Metropolitan Region

According to the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), three criteria are crucial in order to determine whether an area is to be considered 'metropolitan': population size, density and functional labor markets (OECD 2008). Metropolitan areas are those with populations of 500,000 or more, living and working in close proximity to one another (though differences emerge in regard to the degree of dispersion of these clusters). Due to the fact that Istanbul is home to about fifteen million inhabitants, spread out over a large area that is densely clustered, the criteria of population size and density are clearly met in Istanbul. However, there are ambiguities as to how far the region of Istanbul fulfills the third criterion concerning functional labor markets. The functional metro area is a concern with the degree of integration that exists between the core and peripheral labor markets. Although the definition and boundaries of the Istanbul metropolitan region have been widely discussed by researchers, there is no agreed upon definition yet because functional boundaries do not always conform to administrative ones – for example, to those of the administrative province of Istanbul.

Nonetheless, from 2005 onwards, the Istanbul Metropolitan Municipality (IMM) has been entrusted authority over the entire province. In line with this regulation, in this chapter, we equate the territory of the province in its entirety to the Istanbul metropolitan area. Istanbul, the most densely populated center of cultural and financial activities in Turkey, has undergone a significant process of change throughout the twentieth century. From 1950 onwards, Istanbul's population increased about ten times to reach its present sixteen million inhabitants. Istanbul benefited during this time of comparative advantages over other regions of the country in economic terms and gained predominance in regional, national and international markets. Over time, Istanbul has become a center of trade, generating nearly 50 percent of national economic output, while also serving as the home to cultural and logistic activities. With regard to population growth rates from the mid-1990s onwards, Istanbul ranked number eight among seventy-eight OECD countries and first for overall population size, rapidly transforming into a mega-city. About 20 percent of Turkey's population dwells in Istanbul nowadays, compared to 5 percent in 1950. Istanbul takes the lead in the field of economics, controlling 27 percent of the nation's GDP, 38 percent of its industrial production and over 50 percent of services. Istanbul generates 40 percent of government revenues earned through taxation (TUIK n.d.). GDP per capita in Istanbul surpasses the average GDP per person in the country by 70 percent, placing it among the top three of seventy-eight OECD countries in terms of levels of GDP per capita. It is not surprising that Istanbul attracts the largest share of foreign direct investment (FDI) and it is the source of half of the export-oriented production of the country (OECD 2008).

Although the whole of Turkey has been strongly affected by the internationalization of the economy, its effects have been most deeply felt in Istanbul. Istanbul has become the heart of the manufacturing industry in Turkey and stands as a uniting point in the global system. In today's world, Istanbul is a city with high dynamism. Though the capital of Turkey is Ankara,

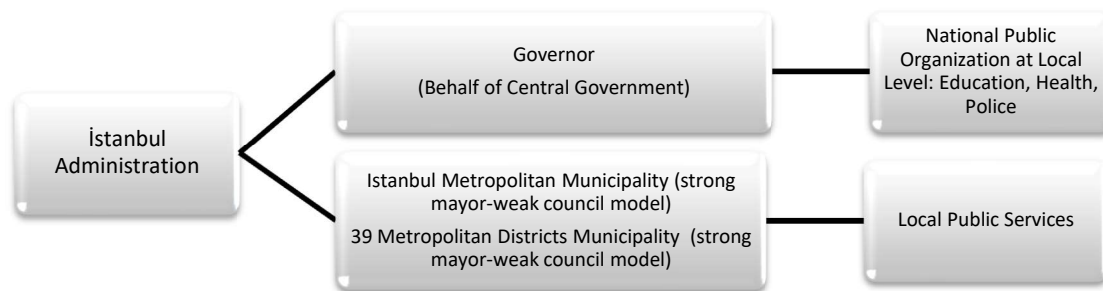
it is Istanbul which is regarded as the financial and industrial center. Its location along core transit routes has been crucial in shaping Turkey's integration into the modern world system.

2.2. Government and Administration in Istanbul's Metropolitan Region

The administrative structure of the Turkish Republic is divided into two tiers of government, namely central and local administrative institutions (Table 1). The organization of the Central Administration in the capital consists of the President of the Republic, the Ministries and other auxiliary bodies, such as the State Council, the Court of Accounts and the National Security Council (Demirkaya, 2016). The provincial level of the Central Government has been created to administer public services throughout the entire country. In Turkey, there are two kinds of Central Government regional-local administration: the province and the county or district.

The Province is the largest provincial administrative unit of the Central Administration. The Governor is the head of the Provincial Administration. Local government organizations are public legal personalities that have been established outside Central Government to meet the common needs of provincial, municipal and village residents. According to the Constitution, there are three kinds of Local Government Organizations: Provincial, Municipal and Village Administrations. The Ministry of the Interior has jurisdiction over all local government bodies. The Ministry exercises this authority through the General Directorate of Local Government.

Table 1. Istanbul's Administrative Bodies

Sources: Developed by author

Due to the restructuring of the relationship between central and local authorities and to developments in urban governance, Istanbul has experienced a significant process of change in political and administrative terms in the last two decades. In the first place, the metropolitan borders of Istanbul were extended to encompass the provincial territory. In the process, multiple smaller municipalities were merged with larger ones. On the one hand, in a process of administrative upscaling, neighborhoods replaced villages through incorporation and came under administrative control of the closest district municipality. On the other hand, larger municipalities were scaled down to smaller service areas. As a result, metropolitan Istanbul today consists of thirty-nine different districts or sub-provincial municipalities, plus one metropolitan municipality, IMM, making a total of forty municipalities. The metropolitan municipality gained the

upper hand vis-à-vis district municipalities in this process of administrative restructuring. The tasks of the metropolitan municipality are to provide coordination between the district municipalities, coordinate basic infrastructure services (such as sewerage and water), provide public transport services, make zoning arrangements that concern the entire city and set and implement strategies for the city's socio-economic development. Incomes earned by local public companies such as KİPTAŞ, İSFALT and İSTON constitute one-third of the total income of Istanbul's metropolitan authority (IMM 2013).

The current metropolitan government in Istanbul is a 'strong mayor, weak council' model. The agenda of the Istanbul Metropolitan Council is mainly set by mayor. This means that, as the full-powered executive authority of the municipality, the mayor has heavy influence on decision-making processes. Although any council member can advance, in principle, their own proposal for the agenda of decision-making process, this is in fact very unlikely to happen. There are many reasons for this political reluctance to oppose the powers of the mayor, but perhaps the most important reason relates to the very weak role that citizen participation plays in the management of municipalities in Turkey. This is why it is difficult to talk about accountability and openness of municipalities on behalf of the local public. Decision-making at the metropolitan level has consequently lost transparency. Opportunities for the media and professional organizations to deliberate and criticize decisions taken by the metropolitan administration are mainly reactive and only given in the aftermath of decision-making processes.

Driven by expectations of political gains and the desire to attain power, central authorities have hardly addressed the issue of decentralization in Istanbul so far, instead focusing on exerting greater control and power. From 2004 onwards, urban renewal projects were prioritized by IMM. The main target was to turn informal shantytowns into modernly designed settlements (through cooperative arrangements between the governmental agency of Mass Housing Administration and IMM). Public-private partnerships were put at the center of these urban restructuring projects. International organizations such as United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the European Union (EU) also provided funds for the renewal of historical sites, supported by the involvement of nongovernmental organizations (NGOs). Old industrial areas have also become the targets of re-structuration. Proposals were prepared in a competitive environment to turn old industrial areas into subunits of the center, and projects which were ranked highly were to be carried out first. Construction of the subcenter was marked by the involvement of county municipalities (OECD 2008).

3. Metropolitan Governance in Istanbul: Changing State-Local Relationships and Administrative Reforms

3.1. Turkey's Neo-Liberal Turn since the 1980s

Turkey's neo-liberal economic transformation originates in the mid-1980s. From the 1920s to the 1980s, the national economy was dominated by the direct intervention of the state. However, Turkey became one of the first countries since to experience the effects of neo-liberalism and structural adjustment arrangements.

The effects of neo-liberal policies began to be felt deeply in Turkey after the 1980s, which culminated in a process of reorganization of the state (Sezen 2002: 1). In 1983–1989, under the leadership of Prime Minister Turgut Özal, Turkey's economy entered a period of rapid change. First of all, in many areas where the state had been in direct production, a process of privatization began. Whereas in the 1960s, Turkey adopted import-substitution industrialization based on central-planning as her development policy, in the 1980s, Turkey shifted her development policy to export-oriented industrialization. Turgut Özal, as the founder of the right-wing Motherland Party, who served as prime minister in Turkey between 1983 and 1989, was the main proponent of these neo-liberal policies and the initiator of a shift to outward-looking economic policies. This implied opening domestic markets to foreign competition, and consequently centralization gave way to decentralization (Kepenek and Yentürk 2000, cited in IMM 2005).

Parallel to this, a series of legislative arrangements and significant incentive packages for economic performance were introduced. Nowadays, the Turkish national economy features successful entrepreneurialism in areas such as tourism, textiles, food, defense industry and construction, which were largely promoted and guided by the state itself until the mid-1980s. Statistics of employment and tax revenues improved within a short timeframe, supported by both state and private sector initiatives. Parallel to this, the private sector became interested in macro-economic policies.

3.2. Local Government Restructuring and Administrative Reforms

The rise of neo-liberal economic policies in the 1980s also resulted in the transformation of old administrative practices. New Public Management stressed principles such as accountability, transparency, local autonomy, efficiency, effectiveness and democracy. As the effects of neo-liberal globalization started to be felt in Turkey, this time was marked by long-lasting debates on how to transform public management in Turkey to meet the requirements of local autonomy, efficiency and productivity in local governments as suggested by New Public Management (Demirkaya 2006: 9). Many reports on local governments were prepared which stressed devolution of power from central government to local governments and a new division of labor between the two. Next to that, as Demirkaya (2006) claims, some supranational organizations such as the EU and the UN put great emphasis on issues of democracy and local autonomy and pushed member countries to comply with practices formerly introduced by right-wing neo-liberal governments such as those of Thatcher and Reagan.

The New Public Management model promoted managerial and administrative restructuring to enhance state effectiveness, efficiency and principles of accountability. The new model recommended the shrinking of the central state's administrative capacity. So the growth of the private sector through the liberalization and destatization of economic production encouraged the decentralization of central authority and power to local or regional authorities. Principles of New Public Management also dictated that administrators be equated with managers (Sezen 2002: 481). Sezen follows Özen's argument that a strong state tradition in Turkey resulted in the configuration of a 'benevolent' and 'authoritative' state figure which refrained

from taking actions (Özen 1993: cited in Sezen 2002: 481). From this token, entrepreneurship and profitability pursued by neo-liberal policies met with resistance when their implementation was attempted in Turkey. Sezen gives the example of resistance met by Turgut Ozal when he tried to initiate an administrative reform. As a part of this reform the law whose target is to privatize state enterprises was deemed ‘unconstitutional’ by the court (Sezen 2002: 481), as privatization would undermine both the state’s interventionist role and its benevolent standing due to the pursuit of profit.

Yet Turkey could not isolate herself from the dynamics of neo-liberalism which spread across the world after the 1970s, and processes of public administration restructuring started. As a result, many local public enterprises have been established in Turkey to meet increasing demands and fulfill responsibilities due to the emphasis on localization and accountability (Demirkaya 2010: 431). Because those local public companies are subject to private law, central authority in Turkey cannot supervise them (Demirkaya 2010: 432). In this sense, state’s interventionist role seems to be reduced in the case of local public companies as products of New Public Management. However, it seems that, contrary to what was believed in the beginning of 1980s, some local public companies show great performance as is the case with local public companies ran by the IMM (Demirkaya 2010: 434). IMM runs twenty-three companies and it is the capital owner of some of the large-scale monopoly companies such as IGDAS and IDO offering unrivalled services.

These examples plausibly show why the effects of neo-liberal policies did not only meet resistance. After the strengthening of their corporate management skills and financial capacity, local governments came to be of interest to big firms or ‘big interest group’ because big firms are capable of establishing a much more stringent relationship with local governments. Reform in the legal frameworks for local government paved the way for such relationships. According to the new legislation, many public services could be providing by the private sector. That is, local public services could be purchased directly from the private sector as well as provided by public-private partnerships.

The neo-liberalization experience of Turkey also raised several critiques. According to scholars such as Baltacı (2004), Eren and Kılıç (2006), Tahincioğlu (2011) and Lamba (2015), Turkey started its political economy reforms initially with the intention of restructuring in response to the economic crisis; over time, however, under the influence of the private sector, related policies resulted in political favoritism. According to this interpretation, even the re-allocation of resources and changes in macro-economic policies in line with the preferences of the political government of the time was born out of the influence of the conservative bourgeois class. In summary, as an effect of neo-liberalism, the private sector became an important stakeholder in Turkey and has been quite effective in the general economic policy formulation and direction.

4. Metropolitan Growth Strategies and Criticisms in Istanbul

The reconfiguration of the urban fabric through development strategies, policies and action plans is at the heart of metropolitan development. In this chapter, we define as

'metropolitan' in scope those strategies and policies the goal of which is to shape the trajectory of development within the Istanbul metropolitan area. Analysis focuses primarily on the physical, functional and economic aspects of these transformations and on related governance arrangements rather than on their discursive dimension.

The last thirty years have been marked all over the world by the growing importance attached to projects for urban restructuring shaped by public private partnerships. In the wake of globalization these developments have been marked in most cases by the promotion of business areas and by the integration of industrial areas into the functional metropolitan economy. The development of urban renewal projects by local authorities has been directed to enhance local economic performance and targeted at involving resources from private sector investors. The process is supported by contractual agreements between public and private partners, in which, normally, local authorities provide subsidies, transfer powers and introduce the required amendments to regulations, while their private-sector partners, in turn, assume managerial tasks, realize projects and share the gains from the projects with local governments. These partnerships have helped local governments find resources to finance urban renewal projects and make them more effective at realizing their project goals. However, this has opened opportunities for the private sector to enlarge the scope of their activities, serving as a gateway to gaining control over local real-estate markets (Carley 2000; Marshall 2000).

Recent changes in the governance of Istanbul metropolitan region can be read against the background of these developments and of the influence of transnational models of administrative reform, such as the New Public Management. Reforms of the legal and administrative framework of local government were initiated in Turkey since 2003 and changed the characteristic administrative structure of Istanbul. The main goals of these reforms were to set out transparency, liability and rationality as guidelines for local decision-making and management processes. This included improving the capability of local administrative workforce in supervising and scrutinizing the assignment of available resources to actors beyond municipal jurisdictions in public works contracting. Accordingly, projects at the macro and micro territorial level were initiated in Istanbul by the IMM. One such project pursued a comprehensive analysis of the metropolitan area of the city in order to measure Istanbul's potential for restructuring, which would be the objective of a forthcoming plan to reconfigure the city's future. The goal was to provide local performance targets and indicators and a central performance management and control system, without which local authorities would not have enough institutional management capacity to carry out new responsibilities.

In this perspective, the Istanbul Metropolitan Planning and Design Centre (IMP) was established in 2005 to enhance inter-departmental collaboration for the purpose of improving the master plan. The financial support received from a public-private partnership affiliated with the IMM was used to establish this center. Although its size has shrunk recently, the center still comprises some 400 scholars, experts and members of municipal bodies, who authored the Istanbul Environment Plan at 1:100,000 scale approved in 2009. Despite the presence of experts, however, decision-making is dominated by populist politics, leading to incomplete and selective outcomes (Erder 2009: 46).

The plan of 2009 set directions of development for the Istanbul metropolitan region which were strongly criticized by organized representatives of civil society. The first to raise their voice were professional organizations. The Chamber of City Planners within the body of Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects in particular expressed serious critique on a series of grounds:

- **density threat:** decisions involved in the plan would have increased density and promoted implementation of development plans at subscales;
- **population control:** the population target set for Istanbul at sixteen million in 2023 by the plan did not seem to be realistic because not addressing significant issues affecting population change;
- **earthquake safety measures:** the plan did not provide any protection measures against earthquakes;
- **need for a third airport:** given that Istanbul Sabiha Gökçen International Airport, Istanbul Ataturk Airport and Tekirdag Corlu Airport were known to have enough passenger capacities to meet future demands, it was not deemed a proper decision in terms of urbanism principles to build a third airport on agricultural and natural areas;
- **cruise ports:** the decision to build cruise ports in Haydarpara, Galata, Kartal and Zeytinburnu was deemed to be unconstitutional.

Furthermore, the Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects criticized this plan for its tendency to commodifying Istanbul as an area for those rent-seeking global companies. Critique focused in particular on a series of urban transformation projects – such as Galataport, Zeyport and Haydarpara – and on investment decisions involved in the new plan. These projects envisioned the transformation of Salipazari, Zeytinburnu and Haydarpara into cruise ports. The plan defined the coastal areas of these three localities as ‘ports’, specifying that they were to be used as cruise ports. According to critics, this would have destructive effects for Istanbul’s historical, cultural and natural urban environment (Mimarlarodası n.d.).

The Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects described Istanbul’s third airport project as far removed from the real issues of city planning and as a project imposed by central government. The Union also criticized the project in that the inclusion of the third airport project in the plan transforms areas in need of protection into centers of attraction for development. Moreover, as the Union stated, very much like in the case of the construction of Istanbul Sabiha Gokcen International Airport, which proved to have detrimental effects on Kurtkoy and its surroundings, the third airport project would also cause destructions of the natural environment.

Another important critical argument concerned the 16/9 Towers built in the town of Zeytinburnu. IMM’s approval of the plan to construct the 16/9 Towers in the historical peninsula of the city, included in the World Heritage List of UNESCO, had created much public discontent (Figure 1). In a statement the mayor of Istanbul, Kadir Topbas, had dismissed critique on this issue, arguing that this was “a detail that arises from carelessness”. This was also criticized by President Erdogan, who suggested as a solution the destruction of those floors of the towers which directly affected the silhouette of the old historical city. Although the court

decision for the demolition of these towers due to irregularities in their construction reached the final judgment, this court decision was never implemented. The towers, which were not demolished despite the final court decision, gained legal status by benefiting from the zoning amnesty issued in 2018.

Figure 1. Istanbul's historical skyline and Zeytinburnu 16/9 Towers

Source: <http://www.istanbulsahipsizdegil.org/images/stories/galeri/3.jpg> Accessed 09.01.2018

This judicial process was accompanied by a series of civic initiatives, the most important of which was the formation of the platform named *Istanbul Sahipsiz Değil*. The platform started a petition campaign on its official website (Istanbul Sahipsiz Değil n.d.) and articulated their discontent about the construction of the 16/9 Towers. Projects such as the third Bosphorus Bridge and the Northern Marmara Motorway Project have also been strongly contested. Another platform named *Kuzey Ormanları Savunması* (Kuzey Ormanları Savunması n.d.) has in particular articulated public discontent about risks of forest extinction and of alteration of the fauna in the region.

Over time, the directions taken by metropolitan governance in Istanbul which is one of the most rapidly enlarging metropolitan region worldwide increasingly provoked social reactions. In Turkey, citizen-oriented and accountable governance has come to be established through the application of strategic management tools underpinned by New Public Management. This is due to the fact that, in view of the rise of a middle class asking for better life conditions in Turkey, public management has since been held accountable for the effectiveness and efficiency of public policies. In the case of Turkey, with the rise of the party AKP to power in 2002, New Public Management and neo-liberal ideology have become effective in structuring both the country and Istanbul. Accordingly, some legal arrangements had been initiated in 2003 in the wake of New Public Management-oriented reforms for the sake of improving local accountability.

However, in the wake of these reforms and of criticism for New Public Management as the expression of a neo-liberal managerial ideology, the increasing loss of confidence in public enterprises – as suggested by Özer (2005) – prepared the ground for demands for accountability, transparency and civic initiative, as proposed by Demirkaya (2006). Various projects initiated

at the provincial level are defined by partnerships between the private sector and the government. However, such projects have started to be criticized by civic initiatives.

Articulated objections concerning disregard for civic initiative and lack of citizen participation in local governments concentrated on Istanbul's urban planning and related development plans. Underlying such reactions were efforts to initiate projects as a source of potential rent-seeking, made possible by the close relations between rising business capital and local politicians. The pace by which changes in planning regulations made developments driven by rent-seeking strategies possible, such as Galataport and 16/9 Towers, and the way they became visible to the public by distorting the silhouette of the city, rapidly triggered public opinion reaction.

In this context, the Gezi Park events² played an important role in the mobilization of civil society in that they were capable of unifying heterogeneous social demands into one voice as a protest against local government's rent-seeking behavior. In this sense, the movement broadened in scale from provincial to national (Özen and Avcı, 2013: 32).³

When analyzed from this angle, the Gezi Park events can be considered as a reaction to urban management devoid of local participation and a claim for involvement of civil society as expressed by organizations such as Turkish Industry and Business Association (TÜSIAD) and Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV).

As a matter of fact, the initiation of projects such as the Hydroelectric Power Plant and urban transformation projects led to the emergence of further civic protest at the local level. Reactions against the Hydroelectric Power Plant project have centered around the privatization of living spaces and the commodification of water. For example, the Second Dam Congress held on February 18, 2014 was severely criticized by environmentalists. Participating

---

² The Gezi Park events started on May 27, 2013 as a reaction to the construction of Ottoman artillery barracks in Beyoğlu as a part of Taksim pedestrianization project without the required reconstruction permit though the project is rejected by Cultural and Natural Assets Protection Board and the Istanbul Sixth Administrative Court. Just after construction machines were launched for the demolition, protestors arrived in Gezi Park to demonstrate against the demolition. The police used excessive force against the protestors and the government opposed strongly to the demonstrations. As a result the movement turned into nation-wide anti-government protests.

³ Laclau's concept of social demand is a point of origin for internalizing the dynamics of political and social movements (Laclau 2005, cited in Özen and Avcı 2005: 32–34). Laclau contends that hegemonic rivalries between political powers are very influential in shaping social structures. Accordingly, it is inescapable for a hegemonic system to go through a crisis if it does not meet articulated social demands, which, in turn, leads to social reconstruction. Taking this conceptualization as our starting point, it is possible to contend that a social movement emerges when unmet demands are articulated within the framework of an institutional system, and becomes a mass movement when different social groups are integrated into the process. However, this integration process is not enough to start the movement, one of the social demands should be relocated to the center to be the representative one which needs to become central and gain an overarching role in mobilization, thus making it possible that a diverse participation finds a common means of identification. In other words, a common identity needs to be created (Özen and Avcı, 2013: 32–34).

companies were contested for their rent-seeking behavior under the guise of urban transformation projects and were labeled as partners of those companies which destroyed the North Forest for the construction of the third Bosphorus Bridge (see Kesfetmek Icin Bak n.d.).

5. Conclusions

With this article, we tried to analyze the metropolitan administration of Istanbul in terms of economic growth and rent-sharing discussions. Istanbul is one of the fastest growing metropolises in the world and its population has reached sixteen million today. It is also the economic center of the country and produces more than fifty percent of the national income. With this aspect, it has become one of the centers that seek opportunities to live in the national and international arena as a center of attraction. As a matter of fact, in recent years, it has started to receive rich investments from Arab countries, Russia and some Western European countries. Along with rapid growth, concerns that the nature of the city is not protected, its vital resources are used rudely, the distinction between rich and poor has deepened, and that Istanbul has been "betrayed" with projects aimed at obtaining more financial resources has started to be talked about frequently.

In this concluding section, we get back to the developments in Turkish political economy which stand behind the role taken by Istanbul as the spearhead of 'neo-liberal globalization' in Turkey. Globalization, as Teeple (2000) argues, consists of a contradiction between ever-expanding capital and its resultant socio-political formations at the national level. According to this definition, the sovereignty of the nation state poses problems to the dynamics of capital expansion. It is further argued that there are some processes which emerged as a result of neo-liberal policies and which have caused a change in planning approaches and in the actors conducting international affairs. These processes are significant in that they are the result of the prominence of principles propagated by neo-liberal approach to governance unfolded with the effect of globalization (Demirkaya, 2006: 7). The rhetorical stress on local democracy, transparency and freedom of enterprise conveyed by the unfolding neo-liberal doctrine, as suggested by Demirkaya (2006), has been embodied in large-scale public administration reforms. This trend in public administration reform had repercussions for public administration management in Turkey as well as for other parts of the world. Thus, it is important to understand these processes in order to better grasp the movements for change in the public administration in Turkey. Against the background of these developments, it is possible to understand how recent development strategies are backed by a vision of the role of Istanbul and its metropolitan region in a globalized urban network.⁴

---

⁴ In this respect, it is enlightening to have a closer look at how a report prepared by the IMM in 2005 argues about Istanbul's development against the background of processes of 'neo-liberal globalization.'

According to the information from OECD (2000), cited in the report, new consumption and production patterns brought forward by neo-liberal policies have made urban centers vulnerable to exogenous effects and exposed them to problems that are beyond their jurisdiction (IMM 2005). Metropolitan centers are depicted as the most liable local administrations vulnerable to the effects of globalization. A transformation process has started that turns yesterday's world cities, which integrate national economies with the outside world, into today's global cities (IMM 2005).

In the case of Istanbul, new principles for public management which were driven by materialistic behavior were reflected in the way urban planning and development policies were developed. Big businesses, in their quest for rent, have started to dominate and shape political decision-making process. With regard to the urban renewal of Istanbul metropolitan area, controversial urban planning changes over the Istanbul Environment Plan approved in 2009 can be considered as a result of this rent-seeking (materialistic) behavior at the political level.

Especially some new projects have been seriously criticized by civil society organizations, city planners and environmentalists in terms of the protection of the city's ecosystem. But somehow these projects could be put into practice without delay, without even allowing enough public debate. According to critics, the Marmaray Project, the Third Bridge and Northern Marmara Motorway Project and the Third Airport Project are the three main examples of rent-oriented urban transformation projects. The initiation of such projects met with resistance from civil society. These projects and regulations were thought to open the space for capital expansion which consequently resulted in the destruction of nature. This, in turn, led to demands on the part of people to participate in local decision-making process concerning their living spaces in line with New Public Management principles. From this perspective, recent metropolitan development process of Istanbul positively affected the democratic governance of city as well.

This is because many civil society organizations, which could not prevent enforcement projects, have been beginning to raise awareness about the future of Istanbul. Despite all the criticism, for some, Istanbul has won a more modern look with these projects, which have also solved the traffic congestion. This process is also considered an opportunity for the creation of new settlements and for helping in the fight against unemployment. In particular, such projects have received considerable national support in terms of creating new business areas and attracting international investments. As a result, economic anxiety and expectations can be considered as important factors in the metropolitan growth of Istanbul. The criticism about the protection of Istanbul's ecosystem as much as possible and leaving a more natural landscape and historical heritage for future generations is becoming harder and more pervasive.

References

- Andrew, C. and Goldsmith, M. (1998) "From Local Government to Local Governance and Beyond?" *International Political Science Review*, 19(2): 101–117.
- Avcı, Ö. and Özen, H. (2013) "Her Yer Taksim Her Yer Direniş: Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı," *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1–2): 31–45.

As the report further argues, the influx of migrants has turned these global cities into even more cosmopolitan and fragmented social structures, resulting in deepening and diversifying their problems. In such a context, the strengthening of local identity is seen as one of the major tasks of local administrations. The promotion of cultural diversity and cross-cultural dialogue and management of local culture elements set themselves on the agenda of local administrations as issues of top priority (IMM 2005).

- Baltacı, A. G. D. C. (2004) "Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri," Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2).
- Beauregard, R. A. and Bounds, A. (2000) "Urban Citizenship," in E. F. Isin (ed.) *Democracy, Citizenship and the Global City*, London: Routledge: 243–256.
- Carley, M. (2000) "Urban Partnerships, Governance and the Regeneration of Britain's Cities," *International Planning Studies*, 5(3): 273–298.
- Cochrane, A. (1998) "Globalization, Fragmentation and Local Welfare Citizenship," in J. Carter (ed.) *Post-Modernity and the Fragmentation of Welfare*, London/New York: Routledge: 252–266.
- Demirkaya, Y. (2006) "Küreselleşmenin Modern Yönetim Modelleri Üzerinde Etkisi: Avrupa Birliği'ne Adaylık Sürecinde Türkiye Örneği," *Journal of European Researchers*, 14(2): 133–150.
- Demirkaya, Y. (2010) "Avrupa Birliği'nin Yerel Kamu Şirketleri Stratejisi: Türkiye'de Hukuki Yapı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Uygulamaları," *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 432–442.
- Demirkaya, Y. (2016) "Performance Management Experiences of Municipalities in Turkey," in Y. Demirkaya (ed.) *New Public Management in Turkey: Local Government Reform*, London/New York: Routledge: 207–229.
- Eisinger, P. (1998) "City Politics in Era of Federal Devolution," *Urban Affairs Review*, 33(3): 308–325.
- Erder, S. (2009) "Local Governance in İstanbul," in R. Burdett (ed.) *İstanbul City of Intersections*, London: London School of Economics and Political Science: 46.
- Eren, V. and Kılıç, S. (2006) "Yerel Hizmetlerde Özelleştirmeye Alternatif Bir Yöntem Olarak Rekabet Yaklaşımı," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3).
- İstanbul Metropolitan Municipality (2005) *Küresel Bölgesel Gelişmeler ve Küresel Kent Stratejilerinin Araştırılması Raporu*, prepared by Erkut, G., et al., İstanbul: İstanbul Metropolitan Municipality.
- İstanbul Metropolitan Municipality (2013), *Annual Performance Report for 2012*, İstanbul: İstanbul Metropolitan Municipality.
- İstanbul Sahipsiz Değil (n.d.) Website, available at: www.İstanbul.sahipsizdegil.org (accessed January 9, 2018).
- Jacobs, B. D. (1992) *Fractured Cities: Capitalism, Community and Empowerment in Britain and America*, London/New York: Routledge.
- Kepenek, Y. and Yentürk, N. (2000) *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kesfetmek İçin Bak (n.d.) Website, available at: <http://www.kesfetmekicinbak.com/cevre-organutlerinden-hes-fuarina-sert-tepki/3728n.aspx> (accessed August 15, 2014).
- KONDA (2014), *Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi*, İstanbul, Turkey.

- Kuzey Ormanları Savunması (n.d.) Website, available at: <https://kuzeyormanlari.wordpress.com/> (accessed January 9, 2018).
- Laclau, E. (2005) *On Populist Reason*, London: Verso.
- Lamba, M. (2015) “Türkiye’de Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Yansımaları: Hükümet Programları Üzerinden Nitel Bir İnceleme,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1).
- Marshall, T. (2000) “Urban Planning and Governance: Is there a Barcelona Model?” *International Planning Studies*, 5(3): 299–319.
- OECD (2008) *OECD Territorial Reviews: İstanbul, Turkey*, Paris: OECD.
- Ohmae, K. (2001) “How to Initiate Prosperity from the Global Economy into a Region,” in A. J. Scott (ed.) *Global City-Regions: Trends, Theory and Policy*, Oxford/New York: Oxford University Press: 33–43.
- Özen, S. (1993) “Political and Administrative Attitudes of Turkish Bureaucrats: An Explanatory Framework for change and stability,” *Turkish Public Administration Annual*, 17–19: 17–37.
- Özer, M. A. (2005) “Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi”, *Online Sayıştay Dergisi*, 59.
- Ruppert, E. S. (2000) “Who Governs the Global City?” in E. F. Isin (ed.) *Democracy, Citizenship and the Global City*, London/New York: Routledge: 275–288.
- Scott, A. J., Agnew, J., Soja, E. W. and Storper, M. (2001) “Global City-Regions,” in A. J. Scott (ed.) *Global City-Regions: Trends, Theory and Policy*, Oxford/New York: Oxford University Press: 11–32.
- Sezen, S. (2002) “The Impact of Globalization on the Organization of Public Administration: Turkish Case,” *Turkish Public Administration Annual*, 27–28: 3–26.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (2015) “Mahalleye Hapsoldular,” available at: www.stgm.org.tr/tr/manset/detay/mahalleye-hapsoldular (accessed April 18, 2018).
- Tahincioğlu, A. N. Y. (2011) “Yazılı Basında Özelleştirme Haberlerinin Sunuluşu: Tekel Eylemi Örneğinde Bir Karşılaştırma,” *Atatürk İletişim Dergisi*, 1(1).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Ministry of Environment and City) (n.d.) “2015–2016 Yılı İmar Planları,” available at: <http://mpgm.csb.gov.tr/2015-2016-yili-imar-planlari-i-5990> (accessed February 27, 2018).
- Teeple, G. (2000) “What is Globalization?” in S. McBride and J. Wiseman (eds.) *Globalization and Its Discontents*, London: MacMillan: 9–23.
- TUIK (n.d.) Website, available at: www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do (accessed August 8, 2014).
- UDHB (n.d.) Website, available at: www.udhb.gov.tr (accessed January 8, 2018).
- UIC (2013) “Test Runs begin for Marmaray Project,” *UIC e-News*, 361, 20 August 2013, available at: <https://uic.org/com/uic-e-news/361/> (accessed February 27, 2018).

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Mehmet Hanifi AYBOĞA *

Özet

Muhasebe, işletme içindeki yönetim basamaklarına olduğu kadar, işletme dışındaki ilgili taraflara veri üreten yapıyla, işletmelerin ana bilgi sistemini oluşturmaktadır. Bu sistemde önce muhasebe verileri elde edilmekte, veri işleme süreci sonunda muhasebe bilgilerine ulaşılmaktadır. Bu bilgilerin elde edilmesinde muhasebenin süreklilik, maliyet esas ve dönemsellik kavramları etkilidir. Bu kavramlar dikkate alınarak hazırlanan finansal tablolar, işletmenin sürekliliğini ifade etmektedir. Finansal tablolardan elde edilen bilgiler ile işletmenin sürekliliği ve sürdürülebilirliği hakkında kanaate ulaşabiliriz. Finansal tabloların analizi ile kanaatimizi güçlendirebiliriz. Süreklilik ve sürdürülebilirlik konusunda risklerin varlığı işletme yönetiminin alacağı tedbirler ile yönetilebilir.

Anahtar Kelimeler: Süreklilik, Sürdürülebilirlik, Muhasebe, Denetim, Finansal Tablolar

CONTINUITY AND SUSTAINABILITY OF THE BUSINESS IN ACCOUNTING AND AUDIT

ABSTRACT

Accounting constitutes the main information system of the enterprises with its structure that produces data for the management steps within the enterprise as well as for the relevant parties outside the enterprise. In this system accounting data is obtained first and accounting information is accessed at the end of the data processing process. The concepts of continuity, cost basis and periodicity of accounting are effective in obtaining this information. Financial statements prepared by considering these concepts express the permanence of the business. With the information obtained from the financial statements, we can reach an opinion about the permanence and sustainability of the business. We can strengthen our conviction by analyzing the financial statements. The existence of risks in terms of continuity and sustainability can be managed with the measures to be taken by the business management.

Keywords: Continuity, Sustainability, Accounting, Auditing, Financial Statements

---

* Prof. Dr. Mehmet Hanifi AYBOĞA, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
ePosta: hanefiayboga@marmara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2699-8070

Gönderim Tarihi: 17.12.2022

Kabul Tarihi: 22.12.2022

Yayın Tarihi: 30.12.2022

1. Giriş

İşletmelerin temel amacı, toplumun ekonomik gereksinmelerini karşılayarak kar elde etmek ve yaşamlarını devam ettirmektir. İşletmelerde “Süreklilik” amacı, çok zorunlu koşullar dışında, temel ilke olarak kendini kabul ettirmektedir. İşletmelerin sürekliliğini sağlayabilmek için geçmiş dönemlere ilişkin ticari işlemler çözümlenirken ve kapital faktörlerine yaptığı etkiler raporlanırken, işletmenin geleceğine ilişkin tahminlemeler yapmakta zorunludur.

Gelecekte koşulların ve gelişmelerin devamlılığı varsayımı çoğunlukla en akılcı çözümü sağlamaktadır. İşletmelerin sürdürülebilir olabilmeleri için organizasyon ve örgüt yapısı, vizyon, misyon, paylaşılan değerler, ürün tasarımı, üretim sistemleri, üretim maliyetleri, yönetim fonksiyonları, muhasebe sistemleri, varlıkları, kaynakları konularında kapsamlı düzenlemeler yapmaları gerekmektedir.

2. Muhasebe Süreklilik Kavramı

İşletmeler toplumsal ihtiyaçları karşılamak için mal ve hizmet üreten iktisadi birimlerdir. İşletme sahipleri söz konusu ihtiyaçları karşılayarak kendilerine kâr veya başka biçimde yarar sağlamayı amaçlarlar. İşletme yönetimi açısından amaç işletmenin kuruluşu ve var oluş nedenidir. İşletme amaçları işletmenin gelecekte ulaşmak istediği yeri göstermektedir. İşletmelerin kuruluş amaçları uzun dönemde kâr elde etmek, topluma hizmet sunmak ve ömrünü sürekli kılmaktır. Bu bağlamda işletmeler kısa dönemli faaliyet göstermek amacıyla değil uzun dönemli piyasada kalıcı olmak amacıyla kurulmaktadır. Bu nedenle işletmelerin kuruluş amaçlarının en önemlisi olan ‘süreklilik kavramı’ ön plana çıkmaktadır (Almalı 2009: 46).

Süreklilik kavramı, 1953 yılında yayımlanan Muhasebe Araştırma Bülteni No. 43: “Yeniden Açıklama ve Gözden Geçirme” de ve Muhasebe İlkeleri Kurulu Açıklama No. 4: “İşletmelerin Finansal Tablolarının Dayandığı Temel Kavramlar ve Muhasebe İlkeleri” nde tartışılmıştır. Yapılan açıklamalarda finansal muhasebenin temel özelliklerinden birisinin de ‘süreklilik kavramı’ olduğu açıklanmıştır. Süreklilik kavramı, muhasebe kişinin amaçlarını ve en azından mevcut taahhütlerini yerine getirmeye yetecek kadar uzun bir süre faaliyette bulunacağını varsayar. Bu varsayım altında ekonomik yaşam sürdürebilmesi işletmenin uzun

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

ömürlü varlıklar elde etmesini, uzun vadeli borçlar yüklenmesini, uzun vadeli planlar yapmasını, ileriye dönük araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmasını, uzun süreli etkiye sahip reklam yapmasını gerektirmektedir (Almalı 2009: 46). Süreklilik kavramına göre bir işletmenin aksine bir kanıt olmadığı müddetçe faaliyetlerine devam edeceği öngörülmektedir. Farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, işletmenin sürekliliği kavramının en genel ifade şekli ortak bir yargıyı içermektedir. Buna göre; “aksini ispat edecek bir kanıt olmaması şartıyla, işletmenin sonsuza kadar faaliyetlerini sürdüreceğinin varsayılmasıdır”. İşletmenin sürekliliği kavramı belirsiz sayıda işlemler dizisini gerçekleştirmek için tasarlanmıştır. İşletmenin ömrünü belirleyen daha önceden kararlaştırılmış hiçbir sınırlama bulunmamakta; işletme, başarılı olduğu müddetçe faaliyetlerine devam edebilmektedir (Uzay, Güngör Tanç 2010:143).

Uluslararası Muhasebe Standartları, bir işletmenin faaliyetlerinin devamlılığını gerekçe göstererek işletmenin süreklilik varsayımını esas almakta ve yakın gelecekte de işletmenin herhangi bir şekilde tasfiye edilmeyeceğini beklemektedir. Süreklilik kavramı finansal tablolar hazırlanırken kullanılan temel varsayımlardan birisidir. Süreklilik kavramının tanımı literatürde üç alternatif yaklaşıma göre oluşturulmuştur. Bunlar (Uzay, Güngör Tanç 2010:146);

- İşletmenin mevcut durumu,
- İşletmenin gelecekteki durumu,
- Kişisel yargıdır.

Bu kavram, işletmelerin faaliyetlerini bir süreye bağlı olmaksızın sürdüreceğini ifade eder. Bu nedenle işletme sahiplerinin ya da hissedarlarının yaşam süreleriyle bağlı değildir (1 Sıra No' lu MSUGT, 1992). Yönetim, finansal tabloları düzenlerken işletmenin faaliyetlerinin süreklilik içerisinde devam etme yetisini değerlendirir. Yönetimin işletmeyi tasfiye etme veya ticari faaliyetini sona erdirmeye niyeti veya mecburiyeti yoksa finansal tablolar süreklilik kavramına göre düzenlenir. Yönetim, değerlendirmelerini yaparken işletme faaliyetlerinin sürekliliğine kuşku düşürecek önemli belirsizlikler taşıyan olaylar ya da koşulların farkındaysa, bu belirsizlikleri açıklar. İşletme, finansal tablolarının süreklilik esasına göre hazırlanmaması halinde, bu hususu, finansal tabloların düzenlenmesi sırasında dayandırdığı esas ve işletmenin süreklilik arz etmeyecek şekilde değerlendirilmesinin nedenini birlikte açıklar (TMS 1, prg.25).

İşletmelerde süreklilik, muhasebenin temel kavramlarından biri olmakla birlikte, finansal tablolar işletmenin sürekliliği varsayımına dayanılarak hazırlanmaktadır. İşletme sürekliliği kavramı ile, işletme faaliyetlerinin belirli bir süreye bağlı olmaksızın sürdürülebileceğini ifade edilmekte, şirket sahipleri ölse bile, işletme faaliyetlerinin devam edeceği öngörülmektedir. Yani esas olan işletmeler için kalıcı olmaktır (Karaköse 2017: 1). Bu nedenle ancak sözleşmede aksi bir madde belirtildiği takdirde işletmenin bir süre dahilinde kurulacağı ön görülmektedir. Bunun dışında işletmelerin sonsuz bir süre için kurulmakta olduğu ve ömrünün belli bir süreye bağlı olmadığı kabul edilmektedir (Burak, Öztaş 2015: 7).

Süreklilik kavramı, normal koşullarda işletmenin öngörülebilir bir gelecekte faaliyetlerine devam edeceği varsayımına dayanmakta ve bu amaçla işletmelerin finansal tablolarındaki öz kaynakları, giderleri, hâsılatları, yükümlülükleri ve varlıkları ölçülmektedir (Uzay, Güngör Tanç 2010:144). İşletmenin sürekliliği, işletme yönetiminin başarısı ile yakından ilgilidir. İşletmenin rasyonel şekilde yönetilmesi, planlama ve kontrolün zamanında ve gerekli ölçülerde yapılmasına bağlı olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir (Tetik 1997: 151).

İşletmelerin sürekliliği ilkesinden hareket ederek, işletmelerin aile işletmesi yapısından kurumsal işletme yapısına dönüşümünde kurumsal yönetim anlayışının önemli bir kavram olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda kurumsal yönetim, işletmelerin yönetimi açısından radikal ve sürdürülebilir değişikliği ön gören dinamik bir süreç olmaktadır (Burak, Öztaş 2015: 7).

3. Finansal Tablolar ve Muhasebe Kayıtları ile İşletmenin Sürekliliği ve Sürdürülebilirliği

Bilanço: Bilanço da varlıklar, dönen varlıklar, duran varlıklar, kaynaklar ise kısa vadeli yabancı kaynaklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar olarak sınıflara ayrılır.

Dönen Varlıklar: Dönen varlıklar, nakit olarak kasada veya bankada tutulan varlıklar ile normal koşullarda en fazla bir yıl veya işletmenin normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülen varlıklardan oluşur.

Duran Varlıklar: Duran Varlıklar, bir yıldan veya bir normal faaliyet döneminden daha uzun sürelerle, işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılmak amacıyla elde edilen ve ilke olarak bir yılda veya normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülmeleyen varlıkları kapsar.

Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar: Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar, en çok bir yıl veya işletmenin normal faaliyet dönemi içerisinde ödenecek yabancı kaynakları kapsayan bilanço sınıfıdır.

Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar: Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar, kredi kurumlarından, sermaye piyasasından ve işletmenin ticari bağlantısı bulunduğu üçüncü kişilerden sağlanan ve bir yıldan uzun vadeli olan işletme borçlarını kapsayan bilanço sınıfıdır.

Öz Kaynaklar: Öz kaynaklar, işletme sahip veya ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarını gösteren ödenmiş sermaye ile sermaye yedekleri, kar yedekleri, geçmiş yıllar karları, geçmiş yıllar zararları ve dönem net karı veya zararından oluşur.

İşletmenin bilançosunda yer alan Duran Varlıklar, Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar, Özkaynaklar işletmede 1 yıldan daha uzun süre yer alan değerler olmaları özelliği nedeniyle Sürekliliğin bir göstergesidir. Bir işletmenin finansal tablolarını işletmenin sürekliliği esasına göre hazırlamanın uygun olduğu sonucuna varılması, işletmenin sadece tasfiye yoluyla veya ticari faaliyetine son vererek kaçınılabileceği bir devirden kaçınma imkânının olmadığı sonucuna varıldığı anlamına gelir (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, prg. 4,33).

Muhasebenin Varsayımları (Finansal Tabloların Hazırlanmasındaki Varsayımlar)

Finansal tabloların hazırlanmasında bazı varsayımlar kullanılmaktadır. Bu varsayımlar, finansal tabloların farklı işletmeler tarafından veya aynı işletmenin farklı dönemlerinde düzenlense bile içerik olarak aynı olmasını sağlar (Bozdemir, 2016:25). Bu varsayımların neler olduğu ve finansal tabloların düzenlenmesinde bu varsayımların nasıl kullanacağı, TFRS-2005-Kavramsal çerçeve, 22-23. paragraf da belirtilmiştir.

- Tahakkuk Esası,
- İşletmenin Sürekliliği,
- Önemlilik ve Birleştirme,
- Netleştirme (Mahsup Etme),
- Raporlama Sıklığı,
- Karşılaştırmalı Bilgi,
- Sunuluşun Tutarlılığı.

Çalışmanın kapsamı ile sınırlı olmak üzere; ilgili varsayımlar açıklanacaktır.

Muhasebe, finansal raporları hazırlayıp sunarken başka deyişle raporlama yaparken aşağıdaki iki varsayım çerçevesinde hareket eder, bunlar tahakkuk esası ve işletmenin sürekliliğidir (Karabınar, 2019:114). Bunlar aşağıda açıklanmıştır.

Tahakkuk Esası:

Kendilerinden beklenen amaca cevap vermek için finansal tablolar muhasebenin tahakkuk esasına göre hazırlanırlar. Bu esasa göre, işlemlerin ve diğer olayların etkisi nakit veya nakit benzerleri alındığında veya ödendiğinde değil, bu işlem ve olaylar olduğu zaman tahakkuk ettirilir ve ilgili oldukları dönemin muhasebe kayıtlarına kaydedilerek o dönemin finansal tablolarında raporlanırlar. Tahakkuk esasına göre hazırlanan finansal tablolar, kullanıcıları, sadece geçmişteki nakit tahsilatlar ve nakit ödemelerle sonuçlanan işlemler hakkında değil gelecekte nakit ödemesi gerektirecek mevcut yükümlülükler ve gelecekte nakde dönüşecek mevcut kaynaklar hakkında da bilgilendirir.

İşletmenin Sürekliliği:

Muhasebe, finansal tablolar düzenlenirken işletmenin faaliyetlerini süreklilik içerisinde devam etme yetisini değerlendirir. Finansal tablolar normal olarak işletmenin devamlılığı ve öngörülebilir bir gelecekte de faaliyetlerini sürdüreceği varsayımına dayanılarak hazırlanırlar. Böylece işletme yönetiminin ne tasfiye niyetinin ne de ihtiyacının olmadığı, faaliyet hacminin

de önemli bir ölçüde azalmayacağı, varsayılır. İşletme yönetiminde eğer böyle bir niyet ve ihtiyaç varsa finansal tablolar farklı bir gerekçe ile hazırlanmalı ve bu gerekçe açıklanmalıdır. İşletme, finansal tablolarını süreklilik varsayımına göre hazırlamaması halinde, bu hususu, finansal tablolarını düzenlemesi sırasında dayandırdığı temel ve işletmenin süreklilik arz etmeyecek şekilde değerlendirilmesinin nedeni ile birlikte detaylı olarak finansal tabloların dipnotlarında açıklar.

İşletmenin sürekliliği varsayımı 27/10/2018 tarihli ve 30578 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan kavramı Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürümü)'de aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

“Finansal tablolar genellikle işletmenin sürekliliği ve öngörülebilir gelecekte de faaliyetlerini sürdüreceği varsayımına dayanılarak hazırlanır. Böylece, işletmenin tasfiyeye girme veya faaliyetlerini durdurma niyetinin veya ihtiyacının olmadığı varsayılır. Böyle bir niyet veya ihtiyaç olduğu takdirde finansal tablolar farklı bir gerekçe ile hazırlanmalı, kullanılan esas da finansal tablolarda tanımlanmalıdır” (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, prg. 3.9).

Süreklilik Kavramı ve Bu Kavram ile Bağlantılı Kavramlar

Muhasebenin Temel Kavramlarından, özellikle İşletmenin Sürekliliği Kavramı, Dönemsellik Kavramı ve Maliyet Esası Kavramı, işletmenin sürekliliğini temel esas olarak kabul etmekte ve finansal tabloların bu kavramlara göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

İşletmenin Sürekliliği Kavramı:

Bu kavram, işletmelerin faaliyetlerini bir süreye bağlı olmaksızın sürdüreceğini ifade eder. Bu nedenle işletmenin sürekliliği, sahiplerinin ya da hissedarlarının yaşam süreleriyle bağlı değildir. İşletmenin sürekliliği kavramı maliyet esasının temelini oluşturur.

Bu kavramın, işletmeler açısından geçerliliğinin bulunmadığı veya ortadan kalktığı durumlarda ise bu husus mali tabloların dipnotlarında açıklanır.

Maliyet Esası Kavramı:

Para mevcudu, alacaklar ve maliyetinin belirlenmesi mümkün veya uygun olmayan diğer parasal varlıklar hariç, işletme tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde edilme maliyetlerinin esas alınması gereğini ifade eder.

Bu kavramın gereklerine uyulması değişik nedenlerle yararlıdır. Bu nedenlerden başta geleni varlıkların piyasada tarafların bağımsız iradeleri ile el değiştirebilmesi sonucu bedellerinin tarafsız ve doğru olarak belirlendiğinin düşünülmesidir. Ayrıca varlığın el değiştirmeler için fatura ve benzeri doğal kanıtlayıcı belge ve/veya belgelerin düzenlendiği ve kayıtlar bu belgelere dayanılarak yapıldığı için gerektiğinde maliyet bedelinin doğruluk ve tarafsızlığı daha kolay kanıtlanmaktadır. Bir varlığın sahibi ya da bu varlığı elinde tutan işletme ortakları ve/veya yöneticileri değişim konusu varlığın değişik nedenlerle yararlı gördükleri için yüksek bedelle alıcılar da değişik nedenlerle yararlarına olduğu için düşük bedelle değerlemek isterler. Serbest piyasa ekonomisinde bir varlığın el değiştirmesi gerekiyorsa; yani satıcının satması, alıcının da elde etmesi gerekli ise yapılan pazarlık ile doğru fiyat (bedel) tespit edilmektedir (Selek,1990:17).

Maliyet deyimi; bir varlığın elde edilmesi için eski sahibine ödenen ve /veya ödenecek bedel ile bu varlığın tedarik edilmesi ve yararlanılması için kullanıma hazır hale getirilinceye kadar doğrudan doğruya bu varlığın sağlanması için ve de bu varlığın yararını arttıran nitelikte etki yapan, giderlerin tümünü kapsar. Örneğin; bir taşıtın satın alınması için satıcıya ödenen ve/veya ödenecek bedel ile ödenen taşıma alım vergisi, trafiğe tescili ve plakasının çıkartılabilmesi için katlanılan her türlü parasal fedakarlıkların toplamı; bu taşıtın maliyet bedelini oluşturmaktadır.

İşletmenin sürekliliği, tutarlılık ve dönemsellik -tahakkuk esası- kavramları temel muhasebe varsayımları olarak kabul edilmektedir. Yani normal şartlarda finansal tablolar düzenlenirken bu koşulların sağlandığı düşünülmekte olup bu koşullara uyulmaması istisnai bir durum olarak öngörülmekte ve böyle bir durumda gerekçeleri ile açıklama yapılması gerekmektedir.

Dönemsellik kavramı:

Dönemsellik kavramı ise, işletmenin sürekliliği kavramı uyarınca sınırsız kabul edilen ömrünün belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanmasıdır. Bu kavram gereğince ortaya çıkan muhasebe dönemi ise genellikle 1 yıldır ve 01 Ocak tarihinde başlayıp 31 Aralık tarihinde sona ermektedir.

Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hasılat, gelir ve karların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavramın gereğidir.

Bu kavramın işletmeler açısından geçerliliğinin bulunmadığı veya ortadan kalktığı durumlarda ise, bu husus finansal tabloların dipnotlarında açıklanır (Gökçen,2018:128).

Süreklilik ve Dönemsellik Kavramlarının Karşılaştırılması

Dönemsellik kavramı, süreklilik kavramına ters düşüyormuş gibi görünse de gerçekte böyle bir şey yoktur. İşletmenin ömrünün sonsuza dek süreceğini varsaymakla faaliyet sonuçlarını belli bir dönemi esas alarak değerlendirmek, biçimsel açıdan farklı görünse de özde birbirini tamamlayan olgulardır. Süreklilik kavramını bir zincir olarak kabul edersek, bu zincirdeki her halka birbirinden bağımsız bir dönemi ifade etmektedir. Tek tek halkaların varlığı zincirin varlığına ters düşmeyeceği gibi dönemsellik kavramı da süreklilik kavramına- varsayımına- ters düşmez. Ayrıca, faaliyetini sonsuza dek sürdüreceği varsayılan bir işletmenin başarı ya da başarısızlığını ölçebilmek de ancak belli dönemler itibariyle alınacak sonuçların karşılaştırılmasıyla olasıdır (Çakıcı,2002:72).

Süreklilik kavramı gereğince, işletmenin gerçek kar ya da zararı ancak işletmenin tasfiyesi ile ortaya çıkmakta olup, dönemler itibariyle elde edilen kar ya da zarar rakamları tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Her ne kadar işletmenin faaliyetleri sonsuza kadar sürse bile dönemsellik-tahakkuk esaslı- kavramı gereğince her dönemin gelir ve giderlerinin karşılaştırılması ve sonuçlarının bulunması gerekmektedir.

Süreklilik ve Sürdürülebilirlik Yönünden Finansal Durum Tablosu (Bilanço)

Maliyet Esasına göre düzenlenen işletmenin bilançosunda, Aktifte yer alan Duran Varlıklar ile Pasifte yer alan Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar ve Özkaynaklar; süre olarak bir

HANİFİ AYBOĞA

yıldan fazla uzun süreyi kapsamaktadır. Bu hesap grupları ve amaç olarak da sürekliliği ifade etmekte ve sağlamaktadır. Kapanış bilançosunun son kaydolarak ve açılış bilançosunun ilk kaydolarak yevmiye defterine kayıtlarının yapılması işletmenin sürekliliğini hesaben sağlamaktadır.

AKTİF	31.12.2022 TARİHLİ KAPANIŞ BİLANÇOSU	PASİF
Dönen Varlıklar	-----	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar -----
DURAN VARLIKLAR	-----	UZUN VADELİ YAB. KAY. -----
		ÖZKAYNAKLAR -----
AKTİF TOPLAMI	-----	PASİF TOPLAMI -----

Maliyet Esasına göre düzenlenen 31.12.2022 tarihli kapanış bilançosunun 31.12.2022 tarihli kapanış bilançosu muhasebe kaydı olarak yevmiye defterine son kayıt, borç bakiyesi veren aktif karakterli hesapların alacak olarak, alacak bakiyesi veren pasif karakterli hesapların borç olarak kaydının yapılması.

----- 31.12.2022 -----

PASİF HESAPLAR

.....

-Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Hesapları

-Öz Kaynak Hesapları

AKTİF HESAPLAR

.....

Duran Varlık Hesapları

2022 Yılı Hesaplarının Kapatılması

----- / -----

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

AKTİF	01.01.2023 TARİHLİ AÇILIŞI BİLANÇOSU	PASİF
Dönen Varlıklar	-----	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar -----
DURAN VARLIKLAR	-----	UZUN VADELİ YAB. KAYN. -----
		ÖZKAYNAKLAR -----
AKTİF TOPLAMI	-----	PASİF TOPLAMI -----

Maliyet Esasına göre düzenlenen 31.12.2022 tarihli kapanış bilançosunun, 01.01.2023 tarihli açılış bilançosu muhasebe kaydı olarak yevmiye defterine ilk kayıt , borç bakiyesi veren aktif karakterli hesapların borç olarak, alacak bakiyesi veren pasif karakterli hesapların alacak olarak kaydının yapılması.

----- 01.01.2023 -----

AKTİF HESAPLAR

.....

-Duran Varlık Hesapları

PASİF HESAPLAR

.....

- Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Hesapları

- Öz Kaynak Hesapları

2023 Yılı Hesapların Açılışı

----- / -----

Gelir Tablosunda yer alan, Satıştan İndirimler (iadeler, iskontolar), Satışların Maliyeti Faaliyet Giderleri, Dönem net zararı tutarları, ilk anda işletmenin sürekliliğini ve sürdürülebilirliğini etkileyen tutarlar olarak değerlendirilmelidir. Özetle; bilançodan duran varlıklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar tutarları, şüpheli alacaklar, geçmiş yıllar zararları, dönem net zararı tutarları, Gelir tablosundan İadeler, İskontolar, Satışların Maliyeti, Faaliyet giderleri tutarları ilk anda işletmenin sürekliliğini ve sürdürülebilirliğini etkileyen ve tehlikeye sokan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süreklilik ve Sürdürülebilirlik Yönünden Gelir Tablosu

X işletmesinin 01.01.2022-31.12.2022 Dönemi Gelir Tablosu

Brüt Satışlar
Satış İndirimleri (İade, İskonto,vd.)
Net Satışlar
Satışların Maliyeti
Brüt Satış Kar veya Zararı
Faaliyet Giderleri
Faaliyet Karı veya Zararı
Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar
Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar
Finansman Giderleri
Olağan Kar veya Zarar
Olağanüstü Gelir ve Karlar
Olağanüstü Gider ve Zararlar
Dönem Kar veya Zararı
Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülükler
Dönem Net Karı veya Zararı

Örnekte bir işletmenin gelir tablosundan brüt ve net satış tutarlarını görmekteyiz. Bu tutarlar işletmenin sürekliliği ile ilgilidir. Buna karşılık; iade ve iskontoların yüksekliği ve kapsamı ise işletmenin sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Çünkü neden müşteriler tarafından iade yapılmakta ve satışları artırmak için neden iskonto yapılmakta sorularının varlığı ve cevapları sürdürülebilirlik ile ilgilidir.

Bir işletme, her satış tutarında iskonto yaparak satışlarını artırma sürecinde başarısızlık ile karşı karşıya kalır. Ama bir işletmenin süreklilik ve sürdürülebilirlik açısından gerçek durumunu, finansal tablolar esas alınarak yapılan finansal analiz hesaplamaları sonucunda yapılacak yorum ve değerlendirmelerle anlayabiliriz.

4. Denetim Standartları ve İşletmenin Sürekliliği

Bir işletmenin finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin, muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak denetlenmesi ve değerlendirilerek bir rapor düzenlenmesine Bağımsız Denetim denir. Globalleşen Dünya’da işletmeler güvenilir finansal bilgiye ulaşmak için bağımsız denetimden faydalanırlar ve bu sebeple bağımsız denetim, işletmeler için vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bağımsız denetim; bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim şirketleri tarafından yapılmaktadır. Türkiye Denetim Standartları’ndan olan BDS 570 (Bağımsız Denetim Standardı) İşletmenin Sürekliliği Standardı 01.01.2013 tarihinde ve sonrasında başlayacak hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere 23.01.2014 tarihli ve 28891 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

Kapsam:

Bu Bağımsız Denetim Standardı (BDS), işletmenin sürekliliğine ve işletmenin sürekliliğinin denetçi raporuna etkilerine ilişkin denetçinin finansal tabloların denetimindeki sorumluluklarını düzenler.

İşletmenin Sürekliliği Esası:

İşletmenin sürekliliği esası uyarınca, finansal tablolar, işletmenin sınırsız bir ömre sahip olduğu ve öngörülebilir gelecekte faaliyetlerini sürdüreceği varsayımıyla hazırlanır. Yönetim, işletmeyi tasfiye etme ya da ticari faaliyeti sona erdirme niyeti ya da mecburiyeti bulunmadığı sürece işletmenin sürekliliği esasını kullanmaktan sorumludur. Özel amaçlı finansal tablolar, işletmenin sürekliliği esasının geçerli olduğu bir finansal raporlama çerçevesi uyarınca hazırlanabilir veya hazırlanamayabilir (örneğin, işletmenin sürekliliği esası, vergi esaslı hazırlanan bazı finansal tablolar için ihtiyaca uygun değildir). İşletmenin sürekliliği esasını kullanmanın uygun olduğu durumlarda varlık ve yükümlülükler, olağan iş akışı içinde işletmenin söz konusu varlıklardan fayda elde edeceği ve yükümlülüklerini yerine getireceği esasına göre kaydedilir.

İşletmenin Sürekliliğini Devam Ettirme Kabiliyetinin Değerlendirilmesine İlişkin Sorumluluk

Bazı finansal raporlama çerçeveleri, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin yönetimin özel bir değerlendirme yapmasını gerektiren açık bir hüküm ile işletmenin sürekliliğiyle ilgili olarak dikkate alınacak hususlara yönelik standartları ve yapılacak açıklamaları içerir. Örneğin, Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı, yönetimin, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin bir değerlendirme yapmasını zorunlu kılar. Yönetimin işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin yapacağı değerlendirme hakkındaki ayrıntılı hükümler ve bununla ilgili finansal tablo açıklamaları mevzuatta da düzenlenebilir.

Diğer finansal raporlama çerçevelerinde, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin olarak yönetimin özel bir değerlendirme yapmasını gerektiren açık bir hüküm yer almayabilir. Bununla birlikte 2'nci paragrafta da bahsedildiği üzere işletmenin sürekliliği esas finansal tabloların hazırlanmasıyla ilgili temel bir ilke olduğundan, finansal raporlama çerçevesinde açık bir hüküm yer almasa dahi, finansal tabloların hazırlanması, yönetimin işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin değerlendirme yapmasını gerektirir.

Yönetimin işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin yaptığı değerlendirme, olay veya şartların, doğası gereği belirsiz olan gelecekteki sonuçları hakkında belirli bir tarihte muhakemede (yargıda) bulunulmasını içerir. Aşağıdaki unsurlar yapılan bu muhakemeyle ilgilidir.

- Bir olay veya şart ya da bunların sonuçları ne kadar ileri bir tarihte meydana geliyorsa, söz konusu olay veya şartların sonucuna ilişkin belirsizlik derecesi de o kadar artar. Bu sebeple, yönetimin işletmenin sürekliliğiyle ilgili açık bir değerlendirme yapmasını zorunlu kılan finansal raporlama çerçevelerinin birçoğu, hangi dönem için yönetimin mevcut tüm bilgileri dikkate almasının zorunlu olduğunu belirler.

- İşletmenin büyüklüğü ve karmaşıklığı, faaliyetlerinin niteliği ve durumu, dış faktörlerden etkilenme derecesi, olay veya şartların sonucuna ilişkin yapılacak muhakemeyi etkiler.

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

- Geleceğe ilişkin herhangi bir muhakeme, o muhakemenin yapıldığı andaki olan bilgilere dayanır. Bilanço tarihinden sonraki olaylar, yapıldığı tarihte makul olan muhakemelerle tutarlı olmayan sonuçlar ortaya çıkarabilir.

Denetçinin Sorumlulukları

Denetçinin sorumlulukları aşağıda yer almaktadır:

- Finansal tabloların hazırlanmasında yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğu hakkında yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve yönetimin bu esası kullanmasının uygunluğuna ilişkin bir sonuca varmak ve
- Elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı konusunda bir sonuca varmak.

Bu sorumluluklar, finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan finansal raporlama çerçevesi, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin yönetimin özel bir değerlendirme yapmasını gerektirecek açık bir hüküm içermese dahi, mevcuttur. Ancak, BDS 200 (Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi) ' de açıklandığı gibi denetçinin önemli yanlışlıkları tespit etme becerisi üzerindeki yapısal kısıtlamaların muhtemel etkileri, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetini sona erdirebilecek gelecekteki olay veya şartlar söz konusu olduğunda daha büyüktür. Denetçi gelecekteki bu tip olay veya şartları önceden tahmin edemez. Dolayısıyla denetçi raporunda işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir belirsizliğe atıfta bulunulmaması, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyeti açısından bir güvence teşkil etmez.

Denetçinin Amaçları:

Denetçinin amaçları aşağıda yer almaktadır.

- a- Finansal tabloların hazırlanmasında yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğu hakkında yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve yönetimin bu esası kullanmasının uygunluğuna ilişkin bir sonuca varmak.

b- Elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı konusunda bir sonuca varmak ve

c- Bu BDS' ye uygun olarak raporlama yapmak.

Risk Değerlendirme Prosedürleri ve İlgili Faaliyetler

Denetçi, BDS 315 (İşletme ve Çevresini Tanımak Suretiyle Önemli Yanlışlık Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi)' de, zorunlu kılınan risk değerlendirme prosedürlerini uygularken, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığını mütalaa eder. Denetçi bunu yaparken, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin yönetimin bir ön değerlendirme yapıp yapmadığını belirler.

5. İşletmenin Sürekliliği ile İlgili Diğer Uygulamalar:

İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemi:

İşletmenin belli bir tarih itibarıyla piyasa değerinin tespiti amacıyla kullanılmakta olan yöntemlerden en çok kullanılan İndirgenmiş nakit akımları yöntemi, işletmenin sürekliliği prensibine göre uygulanmakta ve hesaplanmaktadır.

Finansal Planlama ve Bütçeler:

İşletmenin gelecek faaliyet dönemi/dönemleri için hazırlanan finansal planlamalar ve bütçeler, işletmenin sürekliliği prensibine göre uygulanmakta ve hesaplanmaktadır.

İflasa Erteleme ve Konkordato Davaları:

Finansal açıdan zor duruma düşen ve iflas aşamasına gelen işletmelerin, tekrar ekonomiye kazandırılması için hukuk sistemimizde yer alan İflas Erteleme ve Konkordato davaları, işletmenin sürekliliğini sağlayıcı hukuki düzenlemelerdir.

Alacaklılarla Yapılan Borç Yapılandırılmaları:

Ticari Alacaklılar ya da Mali Alacaklılara olan borçların görüşmeler sonunda yeniden yapılandırılması, işletmenin sürekliliğini sağlayıcı bireysel hukuki düzenlemelerdir.

Süresi Biten Sözleşmelerin Yenilenmesi:

İşletmelerin, ilgili taraflarla olan ve süresi biten mevcut sözleşmelerinin karşılıklı rıza çerçevesinde süresinin uzatılarak yenilenmesi, işletmenin sürekliliğini sağlayıcı bireysel hukuki düzenlemelerdir.

6. Sürdürülebilirlik Kavramı (Kurumsal Sürdürülebilirlik)

Sürdürülebilirlik kavramı, dünya ticaretinin ulaştığı yoğunluk ve üretim faktörlerinin sınırsız kullanımı karşısında mevcut kaynakların dikkatli kullanımı, aşırı üretim ve tüketim, yoksulluk ve açlık, iklim değişikliği gibi gelişmeler sonucu, giderek önemli bir kavram haline gelmiş bulunmaktadır. Bu kavramın ilk ciddi adımları 1987 Brundtland Raporu sayesinde atılmış ve günümüze kadar pek çok kurum, akademisyen, danışman ve iş dünyasından tarafların ilgi odağı olmuştur (Tokgöz, Önce 2009: 259).

İşletmelerin sürdürülebilirlik kavramı bağlamında, sadece ekonomik performansa değil, aynı zamanda çevre ve toplum sorunlarına odaklı anlayış ve uygulamalarda bulunmaları önem arz etmeye başlamıştır (Tüyen 2020: 92). İşletme sürdürülebilirliği (corporate sustainability) gelişmekte olan bir yönetim paradigması olarak kabul edilebilmektedir. Bu kavram, geleneksel büyüme ve kâr maksimizasyonu modeline bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirliğin savunucuları, açık bir şekilde işletmelerin artık bilinen geleneksel yöntemlerle iş yapmaya devam etmelerinin imkân dahilinde olmadığını ileri sürmektedirler (Tokgöz, Önce 2009: 252). Bu bağlamda işletmenin sürdürülebilirliği kavramı, öncelikle işletmelerin ekonomik amaçlı olarak mal ve hizmet üretimlerini sürdürebilmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak; sürdürülebilir işletme kavramı zamanla değişmiş, işletmenin sürdürülebilirliği kavramına çevresel ve sosyal boyutlar da eklenmiştir.

Bu bağlamda, ekonomik açıdan sürdürülebilir bir işletme, mal ve hizmet üretimine odaklı bir performansı amaçlayan işletme olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, çevresel

olarak sürdürülebilir işletme, kaynak ve yenilenebilir kaynak kullanımlarında israftan kaçınan, yenilenmeyen kaynakları kısıtlı kullanan, biyolojik çeşitlilik, doğal denge ve ekosistemi koruyan işletmeyi ifade etmektedir. Sosyal olarak sürdürülebilir işletme ise, eşitlik dağılımı, sosyal adalet, sağlık ve eğitim, cinsiyet eşitliği, sosyal sorumluluk vb. durumları gerçekleştiren işletmeyi ifade etmektedir (Tüyen 2020: 94).

Geçtiğimiz yüzyılda işletmelerde kurumsal sürdürülebilirlik, üzerinde en fazla konuşulan konulardan biri olmakla birlikte ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması gibi temaları barındıran geniş bir kavram olmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirlik tanım olarak ekonomik, sosyal ve çevresel hedef ve değerler arasında bir denge sağlamak için yapılan işletme çalışmalarının planlı ve stratejik yönetim sürecini tanımlayan göreceli bir kavram olarak ifade edilmektedir (Signitzer, Prexl:2007:95). Bir başka deyişle kurumsal sürdürülebilirlik, bir işletmenin doğrudan ve dolaylı paydaşlarının (hissedarlar, çalışanlar, müşteriler, baskı grupları, topluluklar vb.) şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlarını 'karşılama yeteneğinden ödün vermeden' karşılamak olarak tanımlanmaktadır (Dyllick, Hockerts 2002: 131). Bu gibi sebeplerle işletmeler sürdürülebilir olmaya çalışırken faaliyetlerini ona göre belirlemektedir. Örneğin; kimi işletmeleri maddi kaygılar sürdürülebilir olmaya iterken, kimi işletmeler ise kurumsal kimlik için önem arz eden sosyal sorumluluk duygusu nedeniyle faaliyetlerini gerçekleştirmek durumunda kalmaktadırlar (Caymaz, Soran, Erenel 2014: 3).

Günümüz şartlarında işletmeler için artık kâr hedeflerine ek sosyal, ekonomik ve çevresel faaliyetler de önemli unsurlar haline gelmiştir. Toplumsal farkındalıkların artması işletmelerin faaliyetlerinden kâr etme amacı gerçekleştirirken toplumu ve çevreyi etkileyen olumsuz sonuçları göz ardı etmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirliğin etmenleri olarak karşımıza çıkan bazı durumlar (yasal gereklilik, paydaşların iş etiği beklentileri ve kurumsal itibar, ekonomik anlayışın değişmesi, müşteri farkındalığının artması ve sivil toplum örgütlerinin etkisi) işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan anlamlı faaliyetlerde bulunmalarını sağlamaktadır. Geleneksel muhasebe yapısının kurumsal sürdürülebilirliğe bilgi sağlamada yetersiz kalması, son yıllarda sosyal ve çevresel faktörleri de göz önünde bulunduran yeni muhasebe yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Muhasebe Sistemi ile Sürdürülebilirlik Muhasebesinin Karşılaştırılması

Karşılaştırma Kriterleri	Geleneksel Muhasebe Sistemi	Sürdürülebilirlik Muhasebe Sistemi
Bakış Açısı	İşletmenin Finansal Durumu	İşletme faaliyetlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin bütünleştirilmesi
Hedef	Finansal Durumun Sunulması. Maliyet Yönetimi	Sürdürülebilirlik performansının sunulması
Temel Alanlar	Finansal Muhasebe, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi	Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Sürdürülebilirlik Yönetimi Muhasebesi
Yöntem	Değerlendirme Süreçleri, Maliyet analizleri	Sürdürülebilirlik Performans Karnesi, Diğer Disiplinler (biyoloji, sosyoloji) yöntemleri
Raporlama Türü	Finansal ve Maliyet Raporları	Sürdürülebilirlik raporları
Düzenlemelerdeki Zorunluluk	Yasal Zorunluluk	Gönüllü

Kaynak: Tüm,2014:69'dan uyarlanmıştır.

İşletmelerin sosyal ve çevresel faaliyetlerine ilişkin bilgilerin elde edilmesi ve geliştirilmesinde muhasebe sürecinin üreteceği bilgiler önemli rol oynar. Kurumsal sürdürülebilirlikte, işletmenin sürdürülebilirlik stratejisine dayanak oluşturan en önemli bilgi sürdürülebilirlik muhasebesinden elde edilmektedir. Sürdürülebilirlik muhasebesi, tanımlanmış bir ekonomik sistemin (işletme, üretim tesisi vb.); ilk olarak çevresel ve sosyal faktörlerin sebep olduğu finansal etkilerini, ikinci olarak da ekolojik ve sosyal etkilerini, belki de en önemlisi sürdürülebilirliğin üç boyutunu oluşturan sosyal, çevresel ve ekonomik konular arasındaki etkileşimler ve ilişkilerini kaydetmek, analiz etmek ve raporlamak üzere işletmenin faaliyetleri, metotları ve sistemlerini ele alan muhasebe alt dalı olarak tanımlanır. Sürdürülebilirlik muhasebesiyle ilgili literatür incelendiğinde, kavramın daha çok çevre muhasebesi temeli üzerinden geliştiği gözlenmektedir (Tüm,2014:66,68).

Geleneksel muhasebe ve sürdürülebilirlik muhasebesinin karşılaştırılmasını amaçlayan yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, karşılaştırma kriterleri dikkate alındığında iki muhasebe

uygulaması açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik muhasebe sisteminin temel amacı, işletmenin ölçülebilir sürdürülebilirlik amaçlarının tespit edilmesi ve bu doğrultu kapsamında yürüttüğü faaliyetleri belgelendirmek, değerlendirmek ve ölçmektir. Sürdürülebilirlik muhasebe sisteminin başlıca kurumsal faydaları aşağıda özetlenmiştir (Tüm, 2014:77).

a- Üretim maliyetinin belirlenmesine ve ürünün daha doğru bir şekilde fiyatlandırılmasına yardımcı olur,

b- Sürdürülebilirlik odaklı faaliyetlerin getirdiği kazançları, finansal olanakları ve maliyet tasarrufu açısından sunduğu avantajları ortaya koyar,

c- İşletmenin karşılaştığı sosyal ve çevresel risk ve maliyetleri değerlendirmek suretiyle söz konusu risk ve maliyetlerin azalmasına yardımcı olur,

d- İşletmelerde enerji ve materyal akışlarının daha doğru bir şekilde takip edilmesini kolaylaştırarak kaynak verimliliğinin artmasına katkı sağlar.

e- İşletme çalışanlarının sosyal ve çevresel farkındalığını artırmak suretiyle çalışanların bu konudaki sorumluluklarını güçlendirir.

f- Kamuoyunun, işletmenin sosyal ve çevresel konulardaki kurumsal sorumluluğu, şeffaflığı ve güvenilirliğinin farkına varmasını ve dolayısıyla işletmenin genel kabul edilirliliğinin güçlendirmesine katkı yapabilir,

g- İşletmenin çevreye karşı duyarlı sosyal açıdan sorumlu davranışlar göstermesi kurumsal yatırımcılar için daha elverişli bir yatırım ortamı sağlar,

h- Paydaşlarla daha iyi ilişkilerin kurulmasına yardımcı olur.

İşletmelere kaliteli bilgiyi taşıyabilecek, işletmelerin sürdürülebilirliklerini koruyabilecek olan muhasebe metodu ve yeni bilgi yönetimi olarak tanımlanan sürdürülebilir muhasebe ile birlikte artık muhasebenin rolü; belge toplama, sınıflandırma, kayda almanın ötesinde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirliğin gelişmesi ile ilgili bilgilerin raporlanması olarak değişmiştir.

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilir bir organizasyonda muhasebenin rolü (Senal ve Ateş, 2012:88);

- a- Sürdürülebilirlik doğrultusunda organizasyonel politikalar geliştirmek, bu politikaları uygulamak, gözetmek ve faaliyet riskini yönetmek.
- b- Yönetim sistemi ile ilişkili tedarik zinciri geliştirmek, satın alma politika ve standartları oluşturmak ve gözetmek,
- c- Ortakların geri dönüşüm analizlerine yardımcı olan, onların kolay ulaşabileceği ve güvenebileceği veriler üreten etkin bir süreç oluşturulmasını desteklemek,
- d- Gönüllü çevresel ve sosyal düzenleme ve kurallar oluşturmak,
- e- Çevresel ve sosyal sonuçlar ile ilgili bilgilerin zamanında sunulmasını sağlayacak bir organizasyon yapısı oluşturmak olmuştur.

Sürdürülebilir muhasebe yapısı finansal muhasebe ile aynı bileşenlere (Amaçları, Nitelikleri, Teknikleri, İlkeleri, Raporları) sahiptir. Ancak bileşenler ve kapsamaları açısından farklılıkları da barındırmaktadır. Geleneksel muhasebenin amacı, bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üretmek iken, sürdürülebilir muhasebe yapısının amacı buna ilave olarak, organizasyonun sürdürülebilirlik performansını ölçmek, ortaklara karşı hesap verilebilirliği sağlamak ve üst yönetimin karar verme sürecine katkıda bulunacak bilgi üretmektir (Senal ve Ateş, 2012:88).

7. Süreklilik ve Sürdürülebilirlik Kavramları Arasındaki Benzer ve Farklı Yönler

Benzerlik 1: 'İşletmenin sürekliliği' ile 'İşletmecilikte sürdürülebilirlik' kavramları, aynı kavramdan bahsetmez ancak birbirinden ayıramayacak kadar da ilişkilidirler. Sürdürülebilirlik işletmelerin sürekliliği için önemli ve bağımlıdır. Süreklilikte de sürdürülebilirlikte de amaç işletmenin devamlılığının sağlanmasıdır.

Benzerlik 2: İşletmelerde süreklilik sağlanmaya çalışılırken (Örneğin üretim işletmesi) kaynakların tükenebilir olduğu göz ardı edilmektedir. İşte tam da burada devreye sürdürülebilirlik kavramı girmektedir. Sürdürülebilirlik, ihtiyaçların gelecek nesillerin

ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılanabilmesidir. Bu bağlamda işletmeler sürekliliklerini sağlarken aynı zamanda sürdürülebilirliğe de dikkat etmeleri gerekmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere bu iki kavram birbirini etkileyen ve birbirine benzer iki kavram olarak algılanmaktadır.

Sürdürülebilirlik her şeyden önce bir bakış açısı değişikliğidir. Örneğin, şirket yönetimi yeni bir yatırım ya da herhangi bir satın almak kararı alırken “Ben bu işten ne kadar kar edeceğim” demek yerine, “Bu yatırımı toplumu ve çevreyi de dikkate alarak yapıyorum; sonuç tarafında ise paydaşlarıma maliyet yüklemek yerine değer katıyorum diyebilmelidir. Bunu da, sözde bırakmayıp, aksiyonlarına yansıtabilmelidir (Eryar,2021: Dünya Gazetesi, Erişim Tarihi:12.03.2022).

Farklılık 1: Süreklilikte her ne olursa olsun işletmenin var olması gerektiği ifade edilmektedir. Ancak sürdürülebilirlik de ise işletme sürdürülebilirliğin etmenlerini (yasal gereklilik, paydaşların iş etiği beklentileri ve kurumsal itibar, ekonomik anlayışın değişmesi, müşteri farkındalığının artması ve sivil toplum örgütlerinin etkisi) gerçekleştirerek daha uzun vadede faaliyetlerini devam ettirebilmektir.

Farklılık 2: Büyüme ve kâr maksimizasyonuna dayalı geleneksel süreklilik temelli yönetim anlayışının hâkim olduğu işletmelerde, faaliyetler temel olarak hisse değerini arttırma ya da maliyet azaltma gibi ekonomik konulara odaklanmaktadır. Bu tür işletmelerde; hissedarların kar beklentilerinin karşılanması, likidite sorunlarının yaşanmaması ve muhasebenin süreklilik ilkesinin yerine getirilmesi işletmenin sürekliliği için yeterli olacaktır. Ancak kurumsal sürdürülebilirlik prensiplerini göz önünde bulunduran işletmeler sürekliliğin yanı sıra, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliklerini arttırmak ve genişletmek zorundadırlar. Bu anlamda kurumsal sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç boyutu söz konusudur (Tüm 2014: 63).

Farklılık 3: Günümüzde işletmelerde amaç sadece büyüme, para kazanmak, kârı arttırmak, kendi çıkarını maksimize etmek, tüketime dayanmak, yatay şekilde düşünmek, rekabet etmek vb. konulara dikkat ediliyor, yani sadece süreklilik tarafının bileşenleri bulunuyorsa, dahası sürdürülebilirlik tarafının bileşenleri görülmüyorsa, bu durum

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

---

sürdürülebilirlik kavramının amaçlarından farklı olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda işletme sürekliliğini tanımlayan değerler; kısa vadeli düşünmek, kar baskısı, büyüme, para ile ölçüm, rekabet, tüketim, kurumsal çıkar, küreselleşme, yıkıcı dil ve yapay düşünce olarak sıralanıyorken; sürdürülebilirlik değerleri ise, uzun vadeli düşünmek, sosyal, çevresel, ekonomik etkileri dengelemek, kalkınma ve gelişim, para dışında farklı ölçümler, rakiplerle paydaşlık, bütünün çıkarı, tasarruf, yerleşme, barış dili ve entegre düşünce olarak sıralanmaktadır. Bu anlamda iki kavram arasındaki en büyük farkın süreklilik tarafında daha çok somut yönlü, sürdürülebilirlik tarafında ise soyut yönlü olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Eryar, 2021 <https://www.dunya.com/kose-yazisi/sureklilik-ve-surdurulebilirlik-arasindaki-10-fark/640705> Erişim Tarihi: 12.03.2022).

8. Sonuç

İşletmelerin faaliyetlerini belli bir süreye bağlı kalmadan sonsuza kadar sürdüreceği varsayımı ile muhasebede sürdürülebilirlik kavramı uygulanmaktadır. İşletme, belli bir süre ile kurulmuş olsa dahi, örneğin 10 yıl süreli bir taahhüt işinin yapılması süresinde işletmenin muhasebesinde birbirinden bağımsız 10 hesap dönemi vardır. Birbirinden bağımsız her hesap döneminde maliyet esaslı ve dönemsel kavramı uygulanarak finansal tabloları düzenlenmektedir. Bu durumda bu işletme 10 kez finansal tabloları düzenlemektedir. 10. yılda iş bitirilerek teslim edildiği tarihte normal dönem bitmektedir. Bu tarih aynı zamanda tasfiye dönemine girdiği tarih olup tasfiyeye giriş bilançosu düzenlenerek süreklilik kavramına bağlı kalınmadan tasfiye işlemleri yürütülür ve en kısa sürede bitirilmesi sağlanarak işletme tasfiye edilir. Sürdürülebilirlik kavramına göre ise, bu işletme sosyal, çevre ve ekonomik faktörleri dikkate alarak faaliyetini sürdürmelidir. İşletmeler yapmakta olduğu taahhüt işini bitirememek riski ile karşı karşıya kalabilir.

Kaynakça

- Almalı, Z. (2009), İşletmelerin Sürekliliği Kavramının Bağımsız Denetim Sürecindeki Yeri ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BDS 570 (Bağımsız Denetim Standardı) İşletmenin Sürekliliği Standardı
- Bozdemir, E. (2016), Genel Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi Yayınları, No:450-3, Ankara.

- Burak, E., Öztaş, S. (2015), ‘‘ Kurumsal Yönetim İlkelerinin Muhasebenin Temel Kavramları Açısından Değerlendirilmesi’’, Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi, 4/1.
- Caymaz, E., Soran, S., Erenel, F. (2014), ‘‘İşletmelerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlişkisi: Küresel İlkeler Sözleşmesi Türkiye Örneği’’, 13. Ulusal İşletmecilik Kongresi,
- Çakıcı,C.(2002), ‘‘Temel Muhasebe Varsayımları ve Muhasebe Politikalarına Yön Veren Kavramlar’’,Öneri Dergisi,C.5(17),Ocak,İstanbul.
- Dyllick, T., Hockerts, K. (2002), ‘‘ Beyond The Business Case For Corporate Sustainability’’, Business Strategy and the Environment, 11.
- Eryar, D. (2021), ‘‘Süreklilik ve Sürdürülebilirlik Arasındaki 10 Fark’’, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/sureklilik-ve-surdurulebilirlik-arasindaki-10-fark/640705> Erişim Tarihi: 12.03.2022.
- Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 27/10/2018 tarihli ve 30578 sayılı Resmi Gazete.
- Gökçen, G. (2018), Genel Muhasebe, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Karabınar, S. (2019), Genel Muhasebe, Sakarya Yayıncılık, 7.Baskı, Sakarya.
- Karaköse, A. S. (2017), ‘‘ İşletmelerde Süreklilik (Kalıcı Olmak)’’, İstanbul, 1-16.
- Selek,S. (1990), Muhasebenin Temel Verileri, Kaçkar Ofset, İzmir.
- Senal , S.ve Ateş, B.A. (2012), ‘‘Kurumsal Sürdürülebilirlik için Muhasebe ve Raporlama’’, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:36, Nisan, İstanbul.
- Signitzer, B., ve Prexl, A. (2007), Corporate Sustainability Communications: Aspects of Theory and Journal of Public Relations Research.
- Tetik, N. (1997), ‘‘ Muhasebenin Temel Kavramları ve Mali Tablolar İlkelerinin Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi’’, SDÜ İİBF Dergisi, 2.
- TDS.Türkiye Denetim Standartları.
- TFRS. (2005),Kavramsal Çerçeve.
- TMS 1, (2008), ‘‘Finansal Tabloların Sunuluşu’’.
- Tokgöz, N., Önce, S. (2009), ‘‘ Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif’’, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 11/1.
- Tüm, K. (2014), ‘‘Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi’’, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 5/1.
- Tüyen, Z. (2020), ‘‘ İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürülebilirliği Etkileyen Etmenler’’, İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 19/37.
- Uzay, Ş., Güngör Tanç, Ş. (2010), ‘‘ İmkb’de İşlem Gören Şirketlerin Bağımsız Denetim Raporlarında İşletmenin Sürekliliği Kavramının Analizi’’, İstanbul: MÖDAV, 4-5 Aralık 2009.

MUHASEBE VE DENETİM AÇISINDAN İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

- 1 Sıra No'lu MSUGT, (1992), "Muhasebenin Temel Kavramları", <https://www.ismmmo.org.tr/Mevzuat/I-Muhasebenin-Temel-Kavramlari---4003>, Erişim Tarihi: 11.03.2022.

CHRISTOPHER DAWSON VE BATI'NIN OLUŞUMU: HIRİSTİYANLIK ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Aybike ÇAĞLAR *

Özet

Dinin medeniyetlerin yükselişi ve düşüşünde çok önemli bir faktör olduğunu savunan ve Avrupa Birliği ideolojisine bağlı bir din ve kültür tarihçisi olan Christopher Dawson, Hıristiyanlığın Batı'nın oluşumunda oynadığı büyük rolü gözler önüne sermek için *Batı'nın Oluşumu* (*The Making of Europe*) isimli eserini kaleme almıştır. Bu eserinde Batı'yı oluşturan unsurların geliőtęi dönemi ele alarak Avrupa kültürünün oluşmasında Yunan ve Roma kültürlerinin etkisini, İslam'ın etkisini ve Barbar istilalarının etkisini ele almıştır. Avrupa'nın oluşumunda ve birliğinde bu etkilerin ötesinde özellikle Hıristiyanlığın -yani Katolik Kilisesi'nin- etkisine dikkat çeken Dawson, dağılmaya başlayan bu Avrupa birliğinin ancak Batı kültürünü ve Avrupa'yı oluşturan manevi değerlere dönmele bir arada tutulabileceğini savunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Christopher Dawson, Batı, Avrupa, Hıristiyanlık, Katolik Kilisesi

CHRISTOPHER DAWSON AND THE MAKING OF EUROPE: AN APPROACH THROUGH CHRISTIANITY

Abstract

Christopher Dawson, a historian of religion and culture, who argues that religion is a very important factor in the rise and fall of civilizations and is committed to the ideology of the European Union, wrote his book *The Making of Europe* to reveal the great role Christianity played in the formation of the West. In this work, he discussed the influence of Greek and Roman cultures in the formation of European culture, the influence of Islam and the influence of Barbarian invasions while dealing with the period when the elements forming the West developed. Dawson, who drew attention to the influence of Christianity -that is, the Catholic Church- in the formation and unity of Europe, argued that this European union which started to disintegrate could only be kept together by returning to the Western culture and the moral values that formed Europe.

Keywords: Christopher Dawson, West, Europe, Christianity, Catholic Church

---

* Aybike ÇAĞLAR, Marmara Üniversitesi Dinler Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi

ePosta: aybikecaglar14@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8951-6115

Gönderilme Tarihi: 17.12.2022

Kabul Tarihi: 29.12.2022

Yayın Tarihi: 30.12.2022

1. Giris

Christopher Dawson, 1889'da Galler'de doğmuş ve 1970'te hayata gözlerini yummuş bir din ve kültür tarihçisidir. Kendisi Oxford'da Winchester College ve Trinity College'da eğitim görmüş, Exeter Üniversitesi'nde ve Harvard Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış ve bağımsız bir tarihçi olarak hayatını idame ettirmiştir. *The Age of Gods (1928)*, *Progress and Religion (1929)*, *The Making of Europe (1932)*, *The Formation of Christendom (1948)*, *Religion and Culture (1948)*, *Religion and the Rise of Western Culture (1950)*, *Dynamics of the World History (1956)*, *The Dividing of Christendom (1965)* gibi eserleri vardır. (Scott, 2013) Dawson, dinin medeniyetlerin yükselişi ve düşüşünde çok önemli bir faktör olduğunu savunmuştur ve Avrupa Birliği ideolojisine bağlı biridir. Özellikle Helenizm'i Avrupa medeniyetinin kökeni olarak görür.

Christopher Dawson Hıristiyanlık üzerinden bir tarih okuması fikrini savunmuş ve böyle bir okumanın Hıristiyanlığın kalbinde yer aldığını belirtmiştir. (Dawson, 1951, s. 313) Bu görüşüyle paralel olarak Batı'nın oluşumunu da Hıristiyanlık üzerinden ele alan Dawson, Avrupa'nın Hıristiyanlığa bağlı olarak oluşan manevi bir birlik olduğunu iddia etmiştir. Avrupa'nın Orta Çağ sürecinde farklı unsurların ve özellikle de Katolik Kilisesi'nin etkisiyle şekillendiğini ve Avrupa birliğinin ilk olarak bir Hıristiyan birliği şeklinde doğduğunu ifade etmiştir. (Murray, 1953, s. 664)

Christopher Dawson Avrupa birliğinin 16-17. Yüzyıllardaki dini ayrışmalara ve savaflara rağmen tam olarak dağılmadığını belirtmiş, ancak yaşadığı dönemde -bu dönemin 20. yüzyılın ortaları olduğu unutulmamalıdır- bu birliğin ateizm, materyalizm gibi akımlar ve Avrupa kültürünün Hıristiyan ahlakından uzaklaşması gibi sebeplerden dolayı sınındığını ifade etmiştir. Dawson dağılmaya başlayan bu Avrupa birliğinin ancak Batı kültürünü ve Avrupa'yı oluşturan manevi değerlere dönmekle bir arada tutulabileceğini savunmuştur. (Murray, 1953, s.665)

Bu makalede Dawson'ın Hıristiyanlığın Batı'nın oluşumunda oynadığı büyük rolü gözler önüne sermek için kaleme almış olduğu *Batı'nın Oluşumu (The Making of Europe)* isimli eseri ele alınacaktır. Dawson bu eserinde kısaca Batı'yı oluşturan unsurların mayalandığı

dönemi ele alarak Avrupa kültürünün oluşmasında Yunan ve Roma kültürlerinin etkisini, İslam'ın etkisini ve Barbar istilalarının etkisini ele almıştır. Burada kitap, bölüm başlıkları ile ele alınarak anlatılanlar özetlenecek ve bölümlerdeki ana fikirler ortaya çıkarılacaktır. Ardından Batı'nın Oluşumu kitabının ana fikirleri Dawson ve kitabı hakkında yazılmış makaleler ışığında kısa bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

2. Batı'nın Oluşumu Kitap Özeti

I. *GİRİŞ*

Orta çağın başları dindar olmayan tarihçiler tarafından karanlık çağ olarak addedilmiştir, ancak Katolik tarihçilere göre Batı'nın dine girerek aydınlanmaya başladığı çağlardır. Karanlık olarak addedilen bu çağlar olmasaydı modern Avrupa devleti de olamazdı çünkü bu çağlar bir temel oluşturmuştur. Avrupa kültürünün oluşturacağı en üst seviye milli birlik değil Avrupa Birliği'dir. Avrupa medeniyetinin devamı için Avrupa'nın bir birliğe gitmesi şarttır. Avrupa kültürünü milletlerarası yapabilmek için de öncelikle tarihinin yanlış değerlendirilmesini önlemek gerekir. Geçmişteki insanları ve tarihlerini anlayabilmek için o devirde en çok ilgilendikleri konuyu bilmek gereklidir. (Dawson, 1976, s.12-19)

Bu sebeple Dawson Avrupa tarihini ve Batı'nın oluşumunu ele alırken o zaman için en önemli konulardan biri olan din olgusunu da göz önünde bulundurarak bu kitabını ele almıştır.

II. *MÜESSESELER*

a. **Roma İmparatorluğu**

Avrupa birliği Avrupa tarihinin başlangıcından beri hep ulaşılmaya çalışılan bir hedef olmuştur. Avrupa önceden yalnızca Doğu'da sömürge kaynakları bulunan bir grup kültürün karşılaşma noktasıydı. M.Ö. 3000li yıllarda Ege kıyıları Avrupa'daki barbar kültürlerden daha yüksek bir kültüre geçişin başlangıç noktası olmuştur, bu daha sonra eski Yunanistan'da Avrupa topluluğuna temel oluşturacak klasik medeniyeti doğurmuştur. (Dawson, 1976, s.23-24)

Avrupa ilim, edebiyat, sanat, kanun gibi müesseseleri yani Batı kültürünün temelini Yunanlılardan almıştır. Helenizm Avrupa medeniyetinin oluşmasında büyük bir role sahiptir,

ancak Yunanistan coğrafi olarak tam anlamda Avrupa'da olmadığından Helenistik medeniyetin buradan Batı'ya geçmesinde Roma rol oynamıştır. Roma bu anlamda Doğu Akdeniz'deki Helenistik medeniyeti Batı Avrupa'daki barbar toplumlara taşıyan bir köprü olmuştur. Bu açıdan en önemli sayılabilecek isim ise bu alandaki çabaları ve elde ettiği başarılar sayesinde Julius Sezar'dır. Sezar'dan sonra sayılması gereken en önemli isim ise Sezar'ın idealleri için çalışan Augustus olmuştur. Augustus İmparatorluğun sınırlarını genişleterek kültürünün yayılmasını sağlamış, böylece bir Romalılaştırma süreci olmuştur. (Dawson, 1976, s.24-29)

Roma'nın Avrupa'daki en büyük başarılarından biri de şehir kavramını tanıtarak şehirlilik ve medeni haklar oluşumunu sağlamasıdır. Topraklar içindeki devletler birer eyalet haline, eyaletler koloni haline gelmiş ve eyalet halklarına da vatandaşlık tanınmaya başlamıştır. Böylece İmparatorluk'ta ortak kanun ve kültürün uygulandığı bir ortam oluşmuştur. Ancak bu şehir medeniyetinin gelişimi halka benimsetilmek yerine dayatıldığı için çöküş de başlamıştır. Bunun üzerine İmparatorluğun genişlemesi durup İmparatorluk barbarlara karşı kendini savunma durumuna gelince iktisadi denge bozulmuştur. (Dawson, 1976, s.30-34)

Ayrıca bu şehir sistemi sürecinde İmparatorluğun en önemli gücü sayılan ordu da zayıflamaya uğramış ve militarizme dönüşmüştür. Augustus bu militarizme son vermek adına ordu sisteminde değişiklikler yapmıştır, ancak zamanla ordu ayrı bir sınıfa oluşturmaya başlamış ve bu yeni sistem de çöküşe girmiştir. Askerler sorun çıkarmaya meyilli olduklarından Septimus Severus onların imkanlarını artırmak zorunda kalmış, bu durum askeri despotizme götürmüştü ve sonuç sosyal dengenin çöküşü olmuştur. Daha sonra Diokletian bu durumu ele almış ve askeri despotizme son vererek İmparatorluğu yeniden düzenlemiştir. Diokletian sivil kesimi ve orduyu kesin bir çizgiyle ayırmış, ikisini de tek İmparatorluğa bağlamış ve ordunun kumandasını elinde tutmuştur. Üç yoldaşını da yardımcı imparator olarak atamıştır (Maksimian, Treves Konstantin ve Galerius). Kendisi İznik'te hüküm sürerek İmparatorluğun merkezini Roma'dan çıkarmıştır. Roma vatandaşlığı hakkı genişletilmiş ve ortak bir hukuk gözetilmiştir. (Dawson, 1976, s.35-44)

Roma İmparatorluğu bu tarihi sayesinde ortak bir Avrupa medeniyetinin ve kültürünün oluşumunda çok önemli bir role sahiptir. Kısacası Roma gerek Helenizm'i Avrupa'ya taşıması

gerek getirdiği yeniliklerle ortak bir kültür ve hukuk sistemini tanıtması açısından Avrupa Birliği için bir temel teşkil etmiştir.

b. Katolik Kilisesi

Avrupa'da birliğin sağlanmasında katkısı olan unsurlardan biri de Hıristiyanlık olmuştur. Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun gücünü kabul etmiş ancak Helenistik kültürü ya da İmparatorluğun benimsediği yaşam stilini benimsememiştir. Bu dönemde Kilise özellikle İmparatorluğun düzeninde kendine bir yer bulamayanları ve bu düzene karşı duranları bünyesine çekmiştir. Bu sebeple Roma İmparatorluğuna karşı oldukları gerekçesiyle Hıristiyanlar bu dönemde çeşitli baskı ve işkencelere maruz kalmışlardır ki Yeni Ahit'in son kitabı olan Vahiy kitabının Apokalips bölümünde bu durum geçmektedir. Kilise yalnızca Helenistik kültüre değil çevredeki Gnostik hareketlere karşı da savaşmak durumunda kalmıştır, fakat dini teşkilatı sayesinde hayatta kalmayı başarmıştır. (Dawson, 1976, s.47-54)

Hıristiyan Kiliseler arasında Roma Kilisesi kökünü St. Peter'e götürmesi sebebiyle daha imtiyazlı bir yere sahip olmuş ve önderliğini iddia etmiştir. 4. yüzyılda Roma önemini kaybetmeye başlamış ve bu önem Helenistik Doğu'ya kaymış, 330 yılındaysa da başkent Konstantinopolis'e alınmıştır. Aslında 3. Yüzyıldan itibaren Doğu ve Batıdaki din adamları arasında görüş ayrılıkları görülmeye başlamıştır ancak 4. Yüzyılda başkent taşınmasıyla Doğu'daki din adamları Batı'nın önderliğini kabul etmemeye başlamışlardır. Bununla birlikte Doğu Kiliseleri devlete yaklaşmışlar ve bunun üzerine Konstantin II tarafından Devlet Kilisesi adı altında İmparatorluğa bağlanmışlardır. Doğu Kilisesi'nin Hıristiyanlık adına bir katkısı, Hıristiyan gelenekleriyle Yunan düşüncesini ilmi ve teolojik bir düzlemde birleştirmesi olmuştur. (Dawson, 1976, s.55-60)

Bu sıralarda Batı Kilisesi Doğu'nun aksine devlete bağlı değildir ve bu İmparatorluk'tan tamamen kopma tehlikesine sebep olmuştur ancak bu durum St. Ambrose'un çabası sayesinde önlenmiştir. Kendisi hem Batı Kilisesi'nin haklarını savunmuş hem de Kilise ve İmparatorluk arasında bağları güçlendirmiştir. Böylece St. Ambrose Roma İmparatorluğu'yla geleneksel Hıristiyan doktrinini birleştirebilmiştir. Batı Kilisesi'nin Roma İmparatorluğu'ndan ayrı bir teşkilat olarak görülmesi onların Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sağ çıkmalarını

sağlamıştır. Bunun tam tersi olarak Doğu Kilisesi Bizans İmparatorluğu ile bir bütün haline geldiği için birinin zarar görmesi diğerini de etkilemiştir. Her ne kadar bu yüzyıllarda Doğu ve Batı kiliseleri dini ve politik anlamda ayrı görünseler de kesin çizgilerle bir ayrılık söz konusu olmamıştır. Bu durum 11. Yüzyıla kadar bu şekilde ilerlemiş, 11. Yüzyıla gelindiğindeyse de Doğu-Batı arası bağlar kesin olarak kopmuş ve ikisi de müstakil birer teşkilat haline gelmiştir. (Dawson, 1976, s.62-67)

Kısacası Dawson'ın dediği gibi din, medeniyetlerin doğuşu ve batışında etkili bir unsur olagelmıştır ve Avrupa Medeniyetinin doğuşunda etkili olan din ise Hıristiyanlık olmuştur.

c. Klasik Gelenek ve Hıristiyanlık

Avrupa'nın oluşumunda etkili olan diğer bir unsur ise Klasik Gelenektir. Bu Klasik Gelenek aslında Helenizm'in kendisidir. Klasik Geleneğin Batı'ya yayılışı onu Helenistik ortamdan Avrupa'ya taşıyan Roma İmparatorluğu sayesinde olmuştur. Bu kültür tamamen edebi alanlara yönelik gelişmiştir ve en büyük alanı da hitabet sanatı olmuştur. (Dawson, 1976, s.68-71)

4. yüzyılda Hıristiyanlığın gösterdiği gelişimler, Hıristiyan geleneği ile Helenizm arasındaki ciddi farklılıklar sebebiyle Klasik Geleneğe bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu farklılıklar sebebiyle, Hıristiyanlar Helenist eğitimden uzak durmuş ve daha düşük kültür seviyesindeki insanlar olarak kalmışlardır, bu da Klasik Gelenek temsilcilerini Hıristiyanları kültür karşıtı görmeye sevk etmiştir. (Dawson, 1976, s.72-73)

Ancak Kilise'nin Klasik Geleneği benimsemesi ve yeni bir Hıristiyan kültürü oluşturulması adına çaba da gösterilmiştir. Helen kültürünün Hıristiyanlıkta benimsenmesi fikri en büyük gelişimini 3. Yüzyılda İskenderiye'de göstermiştir. Bu açıdan Origen ve Clement ilimler hiyerarşisi fikrine şekil vermişler ve Yunanlıların düşünce ve konuşmanın sanat ve ilme üstün olduğunu söylemesi gibi teolojinin de düşünceye üstün olduğunu ileri sürmüşlerdir. 4. yüzyıla gelindiğinde Klasik Gelenek Kilise içinde bir yer edinmiş ve İmparatorluğun Hıristiyan olmasıyla edebiyatta canlanma olmuştur. Kilise sayesinde Klasik Geleneğe önemli bir yeri olan hitabet tekrardan etkinlik kazanmıştır. (Dawson, 1976, s.73-78)

Bu yüzyıllarda Hıristiyanlık ve Klasik Gelenek arasındaki etkileşimin sağladığı Hıristiyan kültüründeki bu gelişimler hem Avrupa düşüncesinin oluşumunda hem Avrupa edebiyatının doğmasında çok büyük bir rol oynamıştır.

d. Barbarlar

Barbarlar Avrupa Birliğini oluşturan milli unsurların kaynağı olmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nun barbar toplumlarla yüz yüze geldiği dönemde Cermen ve Kelt toplumlar Avrupa'da hakimdir. Bu barbar kültürlerden en büyük olan Keltlerinkidir. Keltler Atlantik'ten Karadeniz'e kadar hakim olmuştur ve bu, Avrupa'da tek bir kültürün hakim olduğu ilk dönemdir. Roma İmparatorluğu topraklarını genişletme politikasını tüm Kelt topraklarını ele geçirecek kadar ileri götürmüştür. Bununla birlikte bu iki kültürün karşılaşmasıyla Roma-Barbar kültürü ortaya çıkmıştır. Böylece Roma Avrupa'yı Romalılaştırırken Barbar topraklar da Akdeniz etkisine açılmıştır. Barbarlar ile Roma İmparatorluğu arasında tampon görevi gören devletlerin yıkılmasıyla Roma barbar toplumlarla doğrudan yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bir süre sonra Roma yalnızca Kuzey Barbar toplumlarının değil aynı zamanda Doğu medeniyetlerinin de tehdidine maruz kalmıştır. Böylece 3. Yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda çıkan iç savaşlar ve ayaklanmalara ek olarak dış tehditlerin de harekete geçmesiyle Roma büyük tahribata uğramış ve altın çağı sona ermiştir. (Dawson, 1976, s.88-101)

e. Barbarların İstilas ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü

Barbar istilaları ve Cermen krallıkları dönemi tarihte bir dönüm noktası kabul edilme ve ilk çağlardan orta çağlara geçişi ifade etmektedir. Aslında Dawson orta çağlara geçişi bu dönemle değil İslam'ın doğuşuyla başlatır; ancak bu dönem Avrupa medeniyetinin oluşumunda çok büyük etkisi olan bir süreçtir. (Dawson, 1976, s.102)

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü yalnız dış etkilere bağlı değil bazı iç durumlara da bağlıdır. Örneğin İmparatorluğun çöküşünden çok daha öncesinde yarı feodal bir yapı oluşmaya başlamıştır, bu yapılanma Barbar istilalarının Roma'nın gücünü yıkmasıyla daha da güçlenmiş ve bağımsızlaşmıştır. Barbar istilasında rol alan en önemli gruplar Batı'da Frank'ler ve

Doğu'da Vizigot ve Ostrogotlar olmak üzere Got'lardır. Özellikle Ostrogot'lar Roma İmparatorluğu'nun dağılışı ve Arian dinine mensup Barbar krallıkların kuruluşunun ana kaynağı olmuşlardır. Bu barbar gruplar 378 yılında Roma İmparatorluğu'nu büyük bir yenilgiye uğratmışlardır ve bununla dönemim imparatoru Theodosius başkenti Galya'dan İtalya'ya taşımak durumunda kalmıştır bu da İmparatorluğun parçalanması yolunu açmıştır. Theodosius'un ölümü ardından ise başkaldırılar iyice artmış ve Batı kaos ortamına sürüklenmiştir. Ancak Barbarlar kendi başlarına düzgün bir imparatorluk sistemi kurmalarının imkânsız olduğunu görmeleri üzerine İmparatorluk'la uzlaşmak isteyip müttefik olacaklarını ifade etmişlerdir. Bu dönemde Roma İngiltere'si ise Cermen değil Kelt tehdidine maruz kalmıştır. (Dawson, 1976, s.106-115)

Barbarlar Roma'ya müttefik olacaklarını ifade etseler de toplum olarak birleşmemişlerdir ki bunun en büyük sebebi din farklılığıdır. Bu tarz bir kaynaşmanın gerçekleşmesini sağlayan Kuzey'deki Frank Krallığı olmuştur, Kral Clovis ve devleti 493 yılında Katolik olmuşlardır. Frank Krallığı Galya'yı birleştirmiş ve sınırları genişletmiştir, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun devamı gibi hareket ederek Roma yönetimini işler hale getirmiştir. Gotların Hıristiyanlığı kabul etmeleriyle 4. Yüzyılda olmuştur ve kısa sürede Hıristiyanlığı Doğu Cermen topluluklarına yaymışlardır, Batı Cermenler ise uzun bir süre dinlerini korumuştur. (Dawson, 1976, s.118-123)

6. yüzyılda bu saydığımız Avrupa kültürünü oluşturan Roma kültürü, Hıristiyanlık, Klasik Gelenek ve Barbar istilaları şeklindeki dört unsur kaynaşmaya başlamıştır ve bu sürecin merkezi Galya olmuştur. Kilise bu ortamda hem eski kültürün temsilcisi olmuş hem de Romalılar ve Barbarlar arasında dini ve ruhi birliği sağlamıştır. (Dawson, 1976, s.125)

III. DOĞU'NUN YÜKSELİŞİ VE ÜSTÜNLÜĞÜ

a. Hıristiyan İmparatorluğu ve Bizans Kültürünün Doğuşu

3. Yüzyılda İmparator Aurelian Doğu'dan getirdiği güneş monoteizmi inancını İmparatorluğa tanıtmış ve resmi inancı yapmıştır, bu inanç daha sonra Konstantin sarayının da dini olmuş ve Hıristiyanlık için bir hazırlayıcı etken rolü oynamıştır. 5. yüzyılda Bizans İmparatorluğu kilise-devlet haline gelmiş ve İmparatorlar ilahi gücün temsilcisi olarak

görülmeye başlamıştır, böylece İmparator her türlü yetkiyi elinde tutmaya başlamıştır. Bizans kültürü yalnızca dini bir özelliğe sahip olmamış aynı zamanda her türlü kuruluşunu da dini bir bağlamda kurmuştur. Bizans halkı politik ve dünyevi şeylerle ilgilenmek yerine dini konular ve tartışmalarla ilgilenmiştir. Ancak toplumun bu kadar dine ve Kilise'ye bağlı olması İmparatorluğun Kilise desteğine ihtiyacını artırmıştır. (Dawson, 1976, s.131-137)

Konstantin II Kilise'yi Devlet Kilisesi haline getirmiş ve kendini de Kilise'nin koruyucusu ve dini konuların kesin yargııcı görmüştür. Ancak bu, Kilise bağımsızlığını savunan Batı'nın tepkisine yol açmıştır. Böylece Doğu ve Batı Kiliseleri arasında çok uzun yıllar sürecektir bir hizipleşme başlamıştır. 381 yılındaki Konstantinopolis Konsili'nde Doğu Kilisesi hürriyetini kabul ettirmiştir. 6. yüzyılda Justinian Roma ile ilişkileri tekrar inşa etmeye çalışmıştır. Bu devir Bizans kültürünün klasik devri olmuştur, ancak Helenistik kültürün gücünün de son dönemleri olmuştur. Justinian Kiliseleri birleştirmeye çalışmış ve 553'te isteklerini kabul ettirmeyi başarmıştır ancak zoraki bir kabul olduğu için onun ölümünden sonra karşılıklı hizipleşme devam etmiştir. (Dawson, 1976, s.137-146)

b. Doğu'nun Uyanışı ve Bağımlı Toplumların Ayaklanması

Batı'nın aksine Doğu'da Hıristiyanlık sadece şehirliler değil köylüler arasında da yayılmıştır. Edessa kenti hem Doğu Hıristiyanlığının başlangıcı hem de Suriye kültürünün beşiği olmuştur, 3. Yüzyılda başlayan Suriye Hıristiyanlığı yayılmanın başlangıcı olmuştur. Mısır'ın da Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Hıristiyanlık Doğu'da yayılmaya geçmiştir. (Dawson, 1976, s.149-151)

Kalkedon Konsili, monofizit-diofizit tartışmaları sebebiyle Doğu Hıristiyanlığı için çok büyük bir öneme sahiptir. Bu konsilde Papa ve İmparator'un isteği olan diofizitizm kabul ettirilmiştir ve konsilin ardından Doğu İmparatorluğu'nun Batı'ya yanaşma fikri Doğu ile Oryantal toplumlar arasında kırıngılığa sebep olmuştur. Bu sebeple 4. Yüzyıldan sonra Helenizm ve Oryantalizm sentezindeki uyumsuzluklar belirginleşmeye ve sıkıntılar oluşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da 5-6. Yüzyıllarda Doğu toplumları artık İmparatorluk Kilisesi'nden uzak durmaya başlamışlardır. Bu dönemde Nesturiler ve Monofizitler teşkilatlanmış ve doktrinlerini yaymaya çalışmışlardır. (Dawson, 1976, s.153-157)

c. İslam'ın Doğuşu

Dawson İslam'ın doğuşunu Oryantal ruhun Helenizm'e karşı bir zaferi olarak görmüştür. Dawson'a göre İslam dini çöl hayatından kaynaklanan psikolojik durumdan dolayı ilahi bir mesaj gönderilmiş olduğu kanısıdır, bu din ticaretten doğru Yahudilik ve Hıristiyanlıktan alınan unsurlardan meydana gelmiştir ve vahiy olarak görülen şey vecd halindeyken Muhammed'in duyduğunu düşündüğü seslerdir. (Dawson, 1976, s.159-166)

İslam'ın gücü unsurlarının ve sosyal-ahlak görüşlerinin sade olmasından kaynaklanmıştır. İslam dininin ilk yıllarından sonra dini heyecan ve Arapların savaşçılık yetenekleri sayesinde diğer ülkelere akınlar gerçekleştirilmiştir ve bu akınlar en üst noktasına Halifeler döneminde ulaşmıştır. Bizans'ın paralı ordusunun ve Perslerin feodal ordularının birbirleriyle olan savaşlardan güçsüz düşmeleri bu güçlü İslam ordusuna yenilmelerine sebep olmuştur, böylece Arap Yarımadası İslami bir imparatorluk haline gelmiştir. Ancak yayılmayla birlikte iç çekişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Halifeler dönemindeki iç ayrılıklar üzerine halifelik Emevi ailesine geçmiş, Şam başkent yapılmış ve bir kültür merkezi olmuştur. Emeviler dönemi Oryantal ruhun nihai zaferi olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde böylece dünyada bir Müslümanlaşma ihtimali doğmuştur. (Dawson, 1976, s.167-174)

d. İslam Kültürünün Yayılışı

İslam medeniyeti en büyük gelişimini 9-10. Yüzyıllarda Abbasi Devleti'yle olmuştur, bu dönemde devlet, uzun yıllardır çok çeşitli kültürlerin karşılaşma noktası olması sebebiyle bir kültür havzası sayılan Mezopotamya'ya taşınmıştır. Başkent Bağdat ise aydınlar merkezi konumuna gelmiştir. Bu süreçte ilim ve kültür İslam Medeniyetinin önderliğinde olmuştur ve Batı Avrupa da kaynak olarak İslam dünyasından beslenmiştir. (Dawson, 1976, s.175-177)

Dawson'a göre İslam bu başarıyı Araplara ve İslam'a çok az borçludur, asıl kaynak Helenistik kültürdür. Yunan ve İslam kültürünün kaynaşması Süryani Hıristiyanlar ve Pagan Harraniler aracılığıyla olmuştur. Nesturi okulları sayesinde Yunan ilmi birikimi İslam dünyasına aktarılmıştır. Müslümanlar elde ettikleri bu görüşleri yeni bir bakış açısıyla ele alıp kendi birikimlerini de katarak dönemin en iyi felsefe yapılarından birini oluşturmuşlardır. (Dawson, 1976, s.177-180)

Pek çok büyük düşünür 10-11. Yüzyılda en büyük eserlerini vermişlerdir. Bu dönemde ortaya atılan düşünceler çok geniş bir alana yayılmış ve başka kültürlere dayanak oluşturmuşlardır. İslam yalnızca Doğu'da değil Batı Avrupa'da da üstünlüğünü sağlamıştır, örneğin İspanya'da Kordoba hilafeti Batı Avrupa'nın en büyük ve zengin devleti olmuştur. Dawson, Batı Avrupa'da İslam hakimiyetinin Anadolu'da ise Hıristiyanlığın olduğu göz önünde bulundurularak Hıristiyanlığı Batı dini İslam'ı da Doğu dini olarak görmemizin imkansız olduğunu söylemiştir. (Dawson, 1976, s.194-197)

Kısacası, Batı kültürü bu dönemlerde kültürel ve ilmi anlamda önderliği elinde tutan İslam kültürünün gölgesinde büyümüştür. Ancak Haçlı Seferleri ve Moğol saldırıları sebebiyle İslam bozguna uğratılmış, Batı da bu süreçte İslam'a eşit bir seviyeye ulaşmıştır.

e. Bizans Rönesansı ve Doğu İmparatorluğu'nun Yeniden Canlanması

9-10. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu, 7. Yüzyılda kaybetmiş olduğu gücü tekrardan kazanmaya başlamıştır. Ancak 9. Yüzyılda eski Yunan gelenekleri unutulmuş ve Oryantalize edilmiş bir kültür ortaya çıkmış ve Helenistik gelenekler ortadan kalkmıştır. Bu döneme damgasını vuran olay İkonoklazm sürecidir. 725-843 yılları arasındaki İkonoklazm; İmparator, Doğu eyaletleri ve orduyu bir yana Papalık, Batı ve manastırları da diğer yana ayırmıştır. Sonuç olarak İkonoklastlar bu süreci yenilgiyle bitirmişler ve bunun sonucunda Oryantal etkinin çökmesiyle bir Yunan Rönesans'ı ve Helenizm'in diriliş süreci başlamıştır. (Dawson, 1976, s.198-202)

Bu dönemde Bizans İmparatorluğu tekrar politik bir canlanmayla yönünü Batı'ya dönmüş ve Avrupa'nın büyük gücü haline gelmiştir. Bulgar İmparatorluğu'nun Hıristiyanlaşmasıyla Bizans'a karşı tehdit oluşturması engellenmiş, ardından da Bizans topraklarına katılmıştır. Bir süre sonra çevrede kurulan Rus devleti öncelikle Bizans üzerine akın gerçekleştirmiş ardından 10. Yüzyılda ilişkiler dostane bir hal almıştır. Rusların vaftizi kabulüyle Sloven dünyası Hıristiyanlığa katılmıştır. Ancak bundan sonra Bizans'ın Batı'daki gücü zayıflamış ve Papalık ile Bizans arasında hizipleşme en üst seviyeye çıkmıştır. 1054 yılında ise kesin ayrılık olan Büyük Şizm patlak vermiştir. (Dawson, 1976, s.204-208)

Doğu İmparatorluğu 11. Yüzyılın başlarında büyük bir zenginlik ve refaha ulaşmış, Bulgaristan'ın fethi ve Rusların Hıristiyanlaştırılması ile de bir Bizans-Sloven birliği hayali doğmuştur. Ancak Batı'daki Roma-Cermen kültürü modern Batı için bir temel haline gelmişken Bizans-Sloven kültürü yerinde saymıştır. Doğu yavaşça eyaletlerini kaybetmeye başlamış, ardından da 14. Yüzyılda Doğu Avrupa'daki topraklarını Osmanlı'ya yitirmiştir. Burada söylenebilecek en önemli şey şudur ki Bizans İmparatorluğu medeniyet olarak Batı'ya göre daha yüksek noktalara ulaşmasına rağmen bunu gelecek nesillere ulaştıramamış, bu sebeple de Batı sürekli kendini yeniler ve gelecek nesillere kültürünü aktarabilirken Doğu bu açıdan yetersiz kalmıştır. Böylece Batı'nın Avrupa kültürünün oluşumunda etkisi çok daha büyükken Doğu'nun etkisi sınırlı kalmıştır. (Dawson, 1976, s.212-214)

IV. BATI HİRİSTİYANLIĞININ KURULUŞU

a. Batı Kilisesi ve Barbarların Dine Girişleri

Batı İmparatorluğu'nun 5. Yüzyılda çöküşü üzerine Batı Hıristiyanlığı 6. Yüzyılda Doğu İmparatorluğu'na bağlı kalmıştır. Bu dönemde Doğu İmparatorluğu pek çok tehditle karşı karşıya kalmıştır. En büyük tehdit ise Avarların ve Slovenlerin akınları olmuştur. Aynı zamanda 6. Yüzyılda Afrika'da Arap fetihleri ve 8. Yüzyılda Galya'da Müslüman tehdidi sebebiyle bu dönemler büyük bir yıkılış devri sayılmıştır. Ancak bu yıkılış sürecinde insanlara yardım için uğraşan St. Gregory gibi din adamları sayesinde yeni Avrupa'nın temelleri atılmıştır. (Dawson, 1976, s.217-220)

St. Peter'in temsilcileri olmaları sebebiyle piskoposlar ve daha sonrasında Papa çok büyük bir değere sahip olmuştur ve bu Doğu Kilisesi'nin üzerinde bir güç olmalarını sağlamıştır. Batı İmparatorluğu'nun çöküşü de piskoposların elindeki gücü artıran bir durum olmuştur. Ancak St. Gregory'nin ölümünden sonra Roma'nın yetkileri azalmış ve Bizans'ın yarı bağımlı bir üyesi haline gelmiştir. Bu dönem Batı'daki düzen eksikliği Papaların Barbar toplumlardaki Hıristiyan etkisini artırmaları için uygun bir ortam hazırlamıştır. (Dawson, 1976, s.222)

Doğu'da Hıristiyanlık köylerde de benimsetilebilmişken Batı'da Kilise köylerde çok etkili olamamıştır. Ancak Batı'da kırsal alanlarda dini merkez işlevini Kilise yerine manastırlar,

böylece piskoposlar yerine keşişler üstlenmiştir. Manastır sisteminin en büyük etki alanı Uzak Batı'daki Keltlerin yerleştikleri topraklar olmuştur. 6. Yüzyılda manastır sistemi piskoposluk merkezlerinden daha önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle Kelt manastırları Avrupa kültürüne büyük bir katkı sağlamıştır. (Dawson, 1976, s.223-228)

Bu dönemlerde aynı zamanda en önemli olaylardan biri de Anglo-Sakson kültürün doğuşu olmuştur. Bu durumun en büyük iki kaynağı Kelt manastır sistemi ve Roma-Benedikten misyonlarıdır çünkü Kuzey İngiltere bu iki unsurun alanını oluşturmuş ve bu unsurların etkileşimi sayesinde Hıristiyanlık burada doğmuştur. Kültür alanında 8. Yüzyılda Anglo-Saksonlar çağın öncüleri olmuşlardır. Avrupa'daki kültürel gelişimi etkileyen diğer bir unsur ise St. Boniface ve keşişler sayesinde Alman Kilisesi'nin kuruluşu olmuştur. (Dawson, 1976, s.232-239)

Böylelikle Barbarların da dine girmesiyle bu bölgelerde Katolikliğin ve Roma kültürünün etkisi artmış ve Avrupa kültürü için temel oluşmuştur.

b. Batı İmparatorluğu'nun Yeniden Düzenlenmesi ve Şarlman Rönesansı

Orta Çağ İmparatorluğu düşüncesi, Papalığın politik durumu, Klasik gelenek ve orta çağ kültürünün kaynaştırılması gibi bir takım önemli olguların temelleri Şarlman İmparatorluğu döneminde atılmıştır. Şarlman İmparatorluğu'nda teokratik bir yapı hakimdir, bu teokratik düzen devletin her alanında kendini göstermiştir. İmparator hem krallık hem dini yetkisini Papa'dan alır, bu sistem sayesinde Frank krallıkları ve Papalığın ilişkisi düzelmiştir. Şarlman 800 yılında Roma İmparatoru olarak Papa tarafından taç giymiştir ve bu Batı İmparatorluğu'nun ve Batı Kilisesi'nin yeniden teşkilatlanması anlamına gelmiştir. Şarlman dini gücünü en üst seviye kabul etmiş bu sebeple Papa'yı bile emri buyruğunda görmüştür. Şarlman 787 yılındaki İkinci İznik Konsilinde kabul edilen kararlara uymayı reddetmiş ve bu Papa ile arasında sıkıntılar doğurmuştur, bu sıkıntılar anca 800 yılında Şarlman'a tacın giydirilmesiyle çözülmüştür, böylece Şarlman Roma kanunlarına bağlanmış ve Papalığın da avantajı sağlanmıştır. Şarlman Frank geleneklerine uyararak devleti varislerine bölüştürdüğü ve her nesilde bu durum devam ettiği için devlet çok uzun ömürlü olmamıştır. (Dawson, 1976, s.240-249)

Şarlman Rönesansı Avrupa kültürünün gelişmesi açısından önemlidir, bu dönemde klasik Kilise kültürü ve Klasik Gelenek tekrar canlandırılmıştır. Bu dönemde Şarlman'ın hizmetindeki kültürel anlamda en önemli kişi Anglikan kültüründen Alcuin'dir ve eğitim politikasını etkilemiştir. Alcuin ile birlikte İncil yeniden düzenlenmiş, Kilise tapınma usulleri yenilenmiş, yazma eserler çoğaltılmış ve yeni bir yazı getirilmiştir ki bu yazı Latin alfabesinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde ekonomi toprak sahibi olmaya dayanmış ve feodal bir sisteme dönüşmüştür. Şarlman Rönesansı'nın en büyük özelliği olarak insanların hayatında önemli bir rol oynayan manastırlar sayılabilir. İmparatorluğun kısa ömrüne rağmen Şarlman kültürünün devam etmesi de özellikle manastırlar sayesinde olmuştur. (Dawson, 1976, s.249-257)

Şarlman Rönesansı döneminde kültürel bir birlik sağlanmış ve Avrupa temel yapısını oluşturan Roma'nın politik geleneği, Kilise'nin dini geleneği, klasik öğrenim geleneği ve barbarların milli gelenekleri bir bütünlük içinde temsil edilebilmiştir ve böylece Avrupa birliğinin temelleri oluşmuştur. (Dawson, 1976, s.260)

c. **Vikingler Dönemi ve Kuzey'in Dine Girmesi**

Şarlman Dönemi'nden sonra tekrar karışıklıklar başlamış bunun kaynağı da İskandinavya olmuştur, Vikingler bu dönemde çok geniş bir hüküm alanına sahip olmuşlardır. Özellikle İngiltere ve İrlanda 8-9. Yüzyıllarda Vikinglerin saldırı alanları olmuştur ve Hıristiyanlık buralarda büyük saldırılara uğramıştır. (Dawson, 1976, s.261-265)

Kıta Avrupası'nda ise Viking tehdidi Danimarka ile oluşmuştur, Şarlman Devleti ve Danimarka arasında bir süre çatışmalardan sonra Danimarka Kralı Harold'un vaftiz edilmesiyle barış süreci olmuştur. Ancak bu da uzun sürmemiş ve Şarlman İmparatorluğu çöküşe geçmiştir. Daha sonrasında kısa bir süre Hıristiyanlık kendini toparlar gibi olsa da pek çok yönden çeşitli tehditlere maruz kalmasıyla 10. Yüzyılda Batı medeniyetinin parçalanma süreci başlamıştır. Ancak Kuzey topluluklarının Hıristiyanlığı kabul etmesi, Viking Kralı Olaf'ın Hıristiyanlığı kabul etmesini ve Vikinglere de Hıristiyanlık yolunu açmasını sağlamıştır. Danimarka'da ise Kral Canute Kilise ve manastıra büyük ilgi göstermiştir. Böylece İskandinav kültürü Cermen-Hıristiyan kültüre tabi olmuştur. Fakat Uzak Batı'da Vikingler kendi geleneklerine devam

etmişler, Kelt kültürüyle ilişkiler kurmuşlar ve sonucunda da Kelt-Nordik bir kültür ortaya çıkmıştır. Avrupa kültürünün ilk meyvesi ve temel taşı ise İzlada kültürü ve Hıristiyanlaşmaları olmuştur (Dawson, 1976, s.267-277) Böylece aslen Arian dinine mensup olan Barbar kültürlerde Katolikleşme ve dolayısıyla Roma kültürüyle tanışma meydana gelmiştir ki bu durum Avrupa Birliğinin sağlanmasında önemli bir noktadır.

d. Orta Çağ Birliğinin Doğuşu

Şarlman İmparatorluğu 11. Yüzyılda Batı'da ortaya çıkacak yeni düzenin temel ilkelerini oluşturmuştur. Şarlman İmparatorluğu'nun birlik sürecinde en büyük güç imparatorken parçalanınca Kilise ve din adamları bu gücü ele geçirmiştir. İmparatorluk Şarl III (Şişman Şarl) zamanında iyice çöküş noktasında gelmiştir, Papaların da düşmanları tarafından katledildiği Batı medeniyetinin yok olma tehlikesinin çıktığı çok büyük bir kargaşa içine girilmiştir. Bu dönemde devlet yapısı yerel yönetimler haline gelmiş ve feodal bir sistem oluşmuştur, böylece eski barbar kültüründeki gibi kabile sistemine dönmüştür. (Dawson, 1976, s.281-291)

Ancak Almanya'da Sakson kralları tarafından bir yenilenme gerçekleştirilmiştir. Sakson krallarından Otto I Kilise'ye önem vermiş ve Kilise Sakson Krallığı'nda önemli bir yere gelmiştir, bu durum Sakson Krallığının Roma İmparatorluğu'nu diriltmeye yönelmesine sebep olmuştur. İmparatorluğun dirilişiyile Papalık da dirilişe geçmiş ve Avrupa'yı kontrol edecek konuma gelmiştir. Otto III sayesinde Orta Çağ Avrupası birliğini oluşturacak unsurlar bu dönemde ele alınmıştır ki bunlar Hıristiyan İmparatorluğun Şarlman dönemi gelenekleriyle Bizans geleneklerinin varlığı, dini evrensellik ve Papalığın evrenselliği gibi unsurlar olmuştur. Her ne kadar Hıristiyanları birleştirecek bir İmparatorluk kurulamadıysa da böylece bir Avrupa Birliği fikrinin akıllara yerleştirilmesi sağlanmıştır. Bu sebeple de bu dönem Avrupa Birliğinin temellerinin atılması açısından önemli bir dönemdir. (Dawson, 1976, s.296-302)

V. SONUÇ

11. yüzyıl Karanlık Çağların sonu ve Batı medeniyetinin yükselişinin bir dönüm noktası olmuştur. Daha önce yeniden canlanma olarak görülen dönemler (örneğin Justinian ve Şarlman) geçici olmuş ve sonunda yıkılmışlardır. Ancak 11. Yüzyılda başlayan bu süreç çağdaş

dönemlere kadar sürmüş ve çağdaş Avrupa'nın temeli olmuştur. Ancak 11. Yüzyılda hala tam bir birlik yoktur ve Avrupa Hıristiyanlaşmış Batı'nın yanında Nordik kültür, Müslüman kültür, Bizans kültürü ve Slav kültürü gibi olguları da barındırmıştır. (Dawson, 1976, s.307-308)

Batı kültürü olarak nitelenen olgu Şarlıman İmparatorluğu'nda doğmuş ve Frank (Kuzey Fransa ve Batı Almanya) topraklarında yer almıştır ancak 11. Yüzyıldan itibaren kıtanın diğer yerlerine de ilerlemeye başlamıştır; bu Frank toprakları böylece kültürel genişlemenin doğuş noktası olmuştur. Haçlı Seferleri dönemi özellikle Nordik kültürün Hıristiyanlaşmasını sağlarken varlığını da devam ettirmesini sağlamıştır. (Dawson, 1976, s.308-310)

Orta Çağ'daki Batı kültürünün ilerlemesindeki en büyük etkenlerden biri de İslam ve Bizans kültürüyle olan ilişkilidir. Ancak Orta Çağ'dan sonra Avrupa Doğu'ya sırtını çevirmiştir. Batı bundan sonrasında daha özerk ve daha Batılı bir hale gelmiştir. (Dawson, 1976, s.311-312)

Sonuç olarak Dawson'ın savunduğu görüşe göre Batı kültürü ve Avrupa Birliği Roma kültürü, Katoliklik, İslam Medeniyeti ve Barbar kültürü gibi bir takım unsurların birleşimiyle oluşan temeller üzerine inşa edilmiştir. Dawson'a göre Avrupa Birliğinin tam olarak sağlanabilmesi için dini birliğin gerçekleştirilmesi gerekir, Hümanist ve Batılı bir kültür yeterli değildir. (Dawson, 1976, s.312)

3. Sonuç

Christopher Dawson bu makalede bahsi geçen *Batı'nın Oluşumu* adlı kitabında önemli bir dönem olan Roma İmparatorluğu ve 11. Yüzyıl arasındaki dönemi ele alır ve bu dönemi "karanlık çağlar" olarak addetmekten çekinmez çünkü bu dönemi Batı'da aydınlanmanın başladığı bir dönem olarak görür. Dawson eserinde yalnızca bu dönem hakkında yazmakla kalmayıp Grek ve Roma kültürüne olan hayranlığını dile getirerek antik dönemlere de değinir. Ancak gerek *Batı'nın Oluşumu* gerekse *The Formation of Christendom* adlı eserinde Kilise'nin Batı'da sağladığı manevi birleşmeyi Batı medeniyetinin asıl temeli olarak görür. (Hitchcock, 1993, s. 112)

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını görüp geçirmiş biri olarak Avrupa'nın bütünlük açısından en kırılgan olduğu dönemlerde Avrupa'nın uzun bir süreçten geçerek elde ettiği kültürel birliği ele alma gereği hissetmiştir ve bu açıdan en büyük ilgiyi toplayan eseri de *Batı'nın Oluşumu* olmuştur. Dawson dindar bir Katolik tarihçi olarak dini, özelde de Hıristiyanlığı, yalnızca sosyal bir olgu olmaktan öte medeniyetlerin doğuşunu ve batışını etkileyen önemli bir güç olarak ele almaktadır. Bundan dolayıdır ki Dawson Avrupa'nın oluşumunda da Hıristiyanlığı merkeze alır. Hıristiyanlığın yayılımı ve tarihini Avrupa'yı oluşturan elementler olarak görmüş hatta Avrupa ve Hıristiyanlığı o kadar iç içe görmüştür ki Avrupa'nın Hıristiyan olmayı bıraktığı an var olmayı da bırakacağını ifade etmiştir. (Olsen, 1999, s. 194)

Bu makaleden de anlaşılacağı üzere Dawson Avrupa medeniyetinin Orta Çağ'da ve özellikle de Şarلمان İmparatorluğu döneminde pek çok farklı ögenin etkisiyle oluştuğunu iddia etmiştir. Bu etkiler arasında Helenizm ve Roma geleneklerini, kuzeydeki Barbar toplumların geleneklerini, İslam medeniyetinin etkisini ve özellikle de tüm bunların ötesinde bir temel olarak Hıristiyanlığı sayar.

Dawson kültürlerin temeli olarak dini görmüştür ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: "Her büyük medeniyetin kültürel birliğinin arkasında manevi bir birlik vardır.". Tarihin artık laik bir bağlamda ele alınarak öğretildiğini ve dinle bağlantısının fark edilemediğini söyleyen Dawson, Batı'nın oluşumunda dinin etkisini ve önemini göstermek adına *Batı'nın Oluşumu* eserini kaleme almış ve Hıristiyanlığın uzun bir süreç içinde, çeşitli zorluklarla Avrupa'nın birliğini nasıl sağladığını göstermiştir. Dawson'ın bu bakış açısı, içinde bulunduğu dönemde oldukça olağandışı sayılan bir bakış açısı olmuştur. Dünya Savaşlarının olduğu o dönemde tarih yazılarının çoğu milliyetçilik ve milli çıkarlar üzerinden işlenirken, Dawson, Avrupa tarihini milli sınırları aşan ve milliyetçi önyargıları reddeden bir tarih şeklinde ele almıştır. Kendisi Avrupa'nın birçok maddi ve manevi etken ve de farklı alt kültürlerden meydana geldiğine inanmış ve bunu da Hıristiyanlığı merkeze alarak bu eseri ile ortaya koymuştur. (Olsen, 1999, s. 196)

Bahsedildiği üzere Avrupa'daki birliğin kırılganlığını vurgulayan Dawson, bu problemin ancak Hıristiyanlık ile elde edilmiş olan manevi birliğin sağlanlaştırılarak

çözülebileceğini iddia etmiş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Roma İmparatorluğu döneminde olduğu gibi bugün de Kilise, değişen bir dünyada değişmeyen bir manevi düzenin temsilcisi olarak ayakta duruyor. Bu nedenle, Avrupa'yı yaratan Kilise'nin Avrupa'yı kurtarabileceğine de inanıyorum.” (Fitzgibbon, 1941, s. 40)

4. **Kaynakça**

Dawson, C. (1976). *Batı'nın Oluşumu*. Dergah Yayınları.

Dawson, C. (1951). The Christian View of History. *New Blackfriars*, 32(376-377), 312-327. <https://doi.org/10.1111/j.1741-2005.1951.tb06662.x>

Fitzgibbon, G. F. (1941). The Cyclical Theory of Christopher Dawson. *The American Catholic Sociological Review*, 2(1), 34-40. <https://doi.org/10.2307/3706545>

Hitchcock, J. (1993). Christopher Dawson. *The American Scholar*, 62(1), 111-118. <https://www.jstor.org/stable/41212075> adresinden erişildi.

Murray, J. (1953). The Thought of Mr. Christopher Dawson. *Gregorianum*, 34(4), 664-668. <http://www.jstor.org/stable/23570902> adresinden erişildi.

Olsen, G. W. (1999). The Changing Understanding of the Making of Europe from Christopher Dawson to Robert Bartlett. *Quidditas*, 20(12), 193-203. <https://scholarsarchive.byu.edu/rmmra/vol20/iss1/12> adresinden erişildi.

Scott, J. (2013). Christopher Dawson: Historian of Religion and Culture. 24 Ekim 2022 tarihinde, <https://www.christopherdawson.org.uk/> adresinden erişildi.